

მ რ ი

შ ი ნ ა ა რ ს ი :

სიმციროს გაუღენა—ფ. გოგიჩაიშვილისა; სმა იმედისა—ს. ფაშალიშვილისა; ქართულ დრამატ. საზოგ. 30 წლ. არსებობა—მწიგნობარისა; სი- მახინჯედრამა—ნ. შიუკაშვილისა, შეთქმულება —ა. შანშიაშვილისა; ნუცალ ხანა—ივ. ბუ- ქურაულისა; ინგოლოთა უოფა-ცხვორება, დასას- რული—ზ. ედილისა.

№ 20

კვირა 20 თიბათე

№ 20

1910 წ.

საპოლიტიკო, სასაქონლო და სალიტერატურო ჟურნალი

1910 წ.

რედაქცია

უძორჩილესად სთხოვს ხელის-მომწერთ, ხელის მოწერის ფულის შემოტანა დაჩქარონ.

ს ი მ ც ი რ ი ს გ ა ე ლ ე ნ ა .

ამ ბოლო დროს ქართულ პუბლიცისტიკაში ერთგვარი „პესიმისტური მიმართულება“ არის გაძლიერებული. ჩვენ ბევრს ვქეჩავთ და ვიძიებთ ჩვენს ხალხოსნურ თუ საზოგადოებრივ ნაკლსა და სისუსტეს. იმ წრეებშიაც კი, რომელნიც არსებითად ოპტიმიზმის მოციქულნი და მქადაგებელნი იყვნენ, დღეს კილო დაწეულია და წინანდებულად ვეღარ ახერხებენ ჩვენი ძალღონისა და შემოქმედებითი ბარაქიანობის გაზვიადებას. უდიდესი ნაწილი ქართულ პუბლიცისტიკისა დღეს მწარე გოდებასა და ქართველობის საერთო ნაკლთა დაუფარავ ღაღადის შეიცავს. თუ წინად ცხოვრებას ზერეულად ვუცქეროდით და უფრო ოცნებით ვიკვებებოდით, დღეს სამაგიეროდ ფეხს იკიდებს ჩვენში თავის თავის სასტიკი კრიტიკა, რომელიც ბევრის მხრით სანუგეშო და იმედის აღმძვრელია. ცნობა თავის თავისა, რაც დიდებულმა ფილოსოფოსმა მცნებად დაუდგა კაცობრიობას, დიდი რამ არის ცხოვრებაში. ნაკლისა და ხინჯის გასწორება მხოლოდ მას შემდეგ არის შესაძლებელი, როცა იგი ცნობილია და დაბრკოლებად აღიარებულია. ამიტომაც ჩვენ სასიამოვნო მოვლენად მიგვაჩნია ის საყვირისებური ხმა თვით-კრიტიკისა, რომელიც ხშირად გაისმის ჩვენს მწერლობაში. ჩვენ ნაკლუნევაებათა საჯაროდ გამოფენას, დაფარულ სულიერ იარების გახსნას და ზნეობრივ დაავადების ანალიზს მხოლოდ და მხოლოდ სარგებლობის მოტანა შეუძლიან საზოგადოებისათვის. ეს ისეთი მწარე, მაგრამ საღი წამალია, რომელიც არასდროს არ აწყენს ხალხის ორგანიზმს.

მაგრამ კრიტიკა მაშინ არის ნაყოფიერი, როცა იგი ფაქტებისა და მოვლენათა ანალიზზე აგე-

ბული და მარტოოდენ გოდებას არ წარმოადგენს. გოდება გულის გამტეხი და ენერჯის დამჩლუნგებელია, ანალიზი კი ყოველთვის გზის მაჩვენებელი და იმედის მომცემია. ის, რაც ახსნილი და გარკვეულია, უძლეველად აღარ ეჩვენება ადამიანს. ერთი და იგივე არ არის ჩასძახოთ ვინმეს, — „არ ვარგიხარო“ და „ამიტომ და ამის გამო არ ვარგიხარო“. პირველ შემთხვევაში იგი დუნდება და ბოლოს და ბოლოს თავის სიმდარეს კიდევ შეურიგდება, მეორე შემთხვევაში კი მას იმპულსი ეძლევა და მოქმედებისათვის სულიერი ძალა ემატება. უანალიზო კრიტიკას ანუგოდებისებურ „თავის მხილებას“ კატეგორიული ხასიათი აქვს და ზომიერება აკლია. ამიტომაც იგი, ვითარცა გადაჭარბებული და „გულის გამტეხი“, ხშირად მიზანს ვერ აღწევს, — პირიქით, საზოგადოებრივ ენერჯიას ასუსტებს და შემოქმედების ძალას აღუნებს.

ჩვენი აზრით, ასეთი „კრიტიკა“ მოსარიდებელია და ყოველ შემთხვევაში ფრთხილად სახმარი იარაღია ხალხის გამოსაღვიძებლად. საჭიროა ეს ახსოვდეს ყველას, ვინც ჩვენში საზოგადო ასპარეზზე ასე თუ ისე მოქმედებს და ჩვენი საზოგადოების გამოფხიზლების საქმეს ემსახურება. ჩვენ პატარა ხალხი ვართ, პატარა სარბიელი გვაქვს და ამიტომაც ყოველი მოვლენა ჩვენში უფრო შესამჩნევია, მეტად სჩანს, ვიდრე არის ნამდვილად, და ამის გამო, როცა იგი მახინჯი და საზოგადოებრივობის წინააღმდეგია, ხშირად გადაჭარბებულ გოდებას იწვევს შედეგად.

მეორე მხრით, ხალხის სიპატარავეს, რაოდენობით სიმცირეს პირდაპირი ვაგლენა აქვს ზოგიერთ ისეთ ჩვეულებისა და მიდრეკილების განმტკიცებაზე, რომელიც საზოგადოებისთვის მავნებელი და დამაბრკოლებელია. თუ ხალხის სიმცირე, ვითარცა ამა თუ იმ დასავიწმობ მიდრეკილების მასაზო-

დღობელი ფაქტორი, არ მივიღეთ მხედველობაში და კერძო ფაქტები იმის მიხედვით არ ავწონ-დავწონეთ, ადვილად შეიძლება არა ერთი და ორი ზნეობრივი ხინჯი ქართველის „ბუნების თვისებად“ მივიჩნიოთ და მართლა უიმედობას მივეცეთ. სინამდვილის ანალიზი კი იმას გვასწავლის, რომ პატარა ხალხში თვით სიმცირე ხალხისა ხელს უწყობს ზოგიერთ არასასურველ «თვისების» გაძლიერებას და ამიტომაც ესა თუ ის საზოგადოებრივი ნაკლი, გინდ ზნეობრივი მანკი რაოდენობითი სიმცირის თანამყოლი არის, რომელსაც მხოლოდ თანდათანობითი კულტურა შესუსტებს და არა ცარიელი გოდება და თავში ცემა.

მართლაც ჩვენ, ქართველები, ისე პატარა ხალხი ვართ, რომ ყველანი—ასე ვთქვათ—ერთმანეთს ვიცნობთ პირადად. ისე ახლოსა და ისე ხშირად ვხედავთ ერთმანეთს, რომ დაწვრილებით ვიცით ერთმანეთის ავი და კარგი, ცხოვრება ოჯახური და ოჯახს გარეთაც. როგორც ერთ ოჯახში იმავე ოჯახის წევრებისათვის არა არის რა დამალული, ისევე ჩვენში არაფერი რჩება დაფარული და გაუგებელი.

ამიტომაც ჩვენ, ქართველები, საშინელი მუქორეები და ერთმანეთის კერძო ცხოვრების დაუბრუნებელი მქექნავენი ვართ. რახან ყველანი, ერთ ოჯახსავით, ცხოვრების ერთ ვიწრო ფარგალში ვართ მომწყვდეულნი, წვრილმან მასალას აუარებელს ვბოულობთ ერთმანეთის გასაქექად და გასაქირდავად.

ჩვენში, ვითარც პატარა ხალხში, თითოეული ბიროვნება გრძნობთ ისე გამოცალკევებული არაა ჯგუფისგან, ისე გამოთიშული არაა თავის თანამოძმეთაგან, როგორადაც რომელსამე დიდ ეროვნებაში. თითოეული ქართველი მუდამ თავის მეზობელსა და ნაცნობებს ადარებს თავის თავს, თავის ყოფა-ცხოვრებას მათს ყოფა-ცხოვრებას უპირდაპირებს და ამ შედარების საშუალებით განსაზღვრავს თავის სოციალურ მდგომარეობას, იგი წყნარად და გულმშვიდად არის, თუ ირგვლივ სხვებიც მასავით ჩათლახად ცხოვრობენ. სამაგიეროდ ვერ მოისვენებს, თუ მისმა მეზობელმა (ჩვენ ხომ ყველანი ერთმანეთის მეზობლები ვართ!) აიწია და მას გაუსწრო. იგი ცდილობს მას დაეწიოს და გაუთანასწორდეს, გარეგნობით მაინც. ქართველი არსებითად ფრიად **წამბაძველია**. მხოლოდ იგი ჰბაძავს არა განყენებულ მოდას ან უაეტორრო აზრს, არამედ «დაწინაურებულ» მეზობლის გარეგან ცხოვრებას, მის ჩაცმულობას და აზროვნობას. მისი მიბაძვის საგანი კონკრეტულია და არა განყენებული. როგორადაც ერთს ოჯახში ერთს ძმას ესარცხებდა, თუ მას მისმა ძმამ გაუსწრო, ისევე ყოველ ქართველს სასირცხვოდ მიანია, თუ ცხოვრებაში მეზობელმა გაუსწრო და იგი უკან მიატოვა. ამიტომაც იგი ნახევარჯერ საქმელს მოიკლებს და დიდკაცურად გამოეწყობა. ამით იგი აზნაურს

უთანასწორდება. მისმა მეზობელმა სწავლა მიიღო და—ვთქვათ—გაზეთებში წერა დაიწყო? ისიც არ მოისვენებს, სანამ ერთ პატარა კორესპოდენტისად არ „მოაქუჩებს“ და გაზეთში არ დააბეჭდვენებს. ვინმე მისი კუთხის კაცი რედაქტორი შეიქმნა? თითონ მეპურეობაზე ხელს აიღებს, თონეს დააგირავებს და ორი იდე დღით მაინც რედაქტორობას გამოსცდის (დღეს ეს საქმე ძნელი აღარ არის.) საზოგადო მოღვაწეობა სასახელოდ არის მიჩნეული? მისი მეზობლის სახელსა და გვარს გაზეთებში ბეჭდავენ? იგი უეჭველად წავა ამა თუ იმ საზოგადოების კრებაზე და „რეჩს“ იტყვის. უანგარიზოდ ფულის ხარჯვა სიმდიდრის ნიშანია? იგი უკანასკნელს ხუთ შაურს ეტლში მისცემს, ერთს ძალიან გააქენებს, ხოლო შინ რომ წავა—მშიერი დაიძინებს. ერთის სიტყვით, ქართველი ბევრს ფართი-ფურთობს, მაგრამ არა თავის შინაგან მოთხოვნილებით, არამედ უფრო წაბაძვა—წახედულობით, რომელსაც ჩვენი—ქართველობის—რაოდენობითი სიმცირე ნიადაგს აძლევს და შესამჩნევად ხელს უწყობს.

მაგრამ, რასაკვირველია, წაბაძულობითაც ადამიანი ყოველთვის მიზანს ვერ მიაღწევს. „დაწეული“ «აწეულს» ხშირად ვერ დაეწევა, თუნდაც ძალიან წაბაძოს და მოინდომოს მასთან გათანასწორება. ამ შემთხვევაში ბედისაგან დაჩაგრულს **შურიანობის გრძნობა** უწყევს დახმარებას. აბა როგორ არ შემურდეს ქართველს თავის მეზობლის დოვლათი და გაკეთება, როცა მას კარგად ახსოვს, რომ ისიც მასავით ღარიბი და გაქირვებული იყო. „მაშინ მეგობრობდა, ეხლაკი ცხვირს ზევით იწევს. რითია მასხედ უკეთესი? არც დღით, არც მამით, არც გვარიშვილობით, არც ჭკუით» (ქართველებს ყველას ჭკვიანებად მიგვაჩნია ჩვენი თავი.) და აბა როგორ არ აღევსოს გული შურით? დიად, შურიანობა ჩვენი სამარცხვინო თანამყოლი გახლავთ. იმერელი ცეცხლს წაუკიდებს და გადასწვავს თავის მეზობელს. გგონიათ, მტრობით? არა, მარტო იმიტომ, რომ მეზობელმა აიწია. ცოტათი ქონი მოიღო და ეს კი მეორესთვის, რომელიც ღარიბად დარჩა, შესაშური საქმე შეიქნა.

ვინმე იტყვის: მერე აქ ხალხის რაოდენობის სიმცირის გავლენა რა სიტყვაზე მოსატანიაო. ჩვენ კი გგონია, რომ არის „მოსატანი.“ საქმე ის გახლავთ, რომ უცხოს მიმართ ქართველმა სრულებით არ იცის შურიანობა. ჩასახლეთ ქართულ სოფელში რუსი ან სომეხი, —ქართველები კონტს არ დასძრავენ, გულშიც კი არ გაივლებენ უკმაყოფილებას. ამავე დროს საკმარისია მეორე ან მესამე სოფლის ქართველმავე მათს სოფელში მამული შეიძინოს და დასახლდეს, რომ ყველანი მოსისხლე მტრებად გადაექცნენ. რათა? იმიტომ, რომ რუსი და სომეხი უცნობნი არიან. ამათთან ქართველს არა აკავშირებს რა, მათ იგი არ ედარება, მათი დაწინაურებით თავის თავს არ სთვლის შერცხვენილად

და შეურაცხყოფილად. სულ სხვაა თავისიანი.—მისიანმა იგი „ვერ უნდა დასჯაზნოს.“ დამახასიათებელ მაგალითს გეტყვით. ამას წინად, გურიის ორი სოფლის წარმომადგენელნი სამედიატორო სასამართლოს სადავო საქმეს არჩევინებდნენ. საქმე მამულის ყიდვას შეეხებოდა, ერთი სოფელი სახელმწიფო საადგილ-მამულო ბანკს მოელაპარაკა მამულის საყიდლად და ფასზედაც მოურიგდა. ეს გაიგო მეორე სოფელმა, რომელიც გასაყიდ მამულის ახლოს მდებარეობს, მაგრამ მის ყიდვაზე ყოველთვის უარს ამბობდა, და იმ მამულის ყიდვის სურვილი: ამასაც სწორედ ახლა აღეძრა. პირველი სოფლის გლეხები ცოტა შორეულნი იყვნენ, უნდა მოსულიყვნენ და იმ ბანკის მამულში დასახლებულიყვნენ, დააბა ამას რო. გორ მოითმენდნენ მეორე სოფლის მკვიდრნი! დაეჯიბრა ერთა მეორეს ორი სოფელი. ამ ცილობაში პირვანდელი ფასი ბანკს შესამჩნევად აუწიეს და კინალამ ერთნეთი არ დახოცეს. საქმე სამედიატოროდ გადაიქცა. საქმის გარჩევის დროს ერთმა მოსამართლემ შენიშნა სოფლელების წარმომადგენლებს, შეთანხმდით, თორემ მამული არც ერთს არ გზედებათ, — ბანკი რუსებს მისცემს და შინ რუსები ჩამოვისახლებდებიანო. ამაზე, იცით, რა მიუგეს სოფლელებმა? ყური დაუგდეთ: „ზღვამ წამლეკოს, არ მეწყინება, —სთქვა მეორე—„მკვიდრ“—სოფლის წარმომადგენელმა,—მაგრამ ამ ჩვენებურ ნამს თავი როგორ წავალეკინოვო“. ასე გახლავთ: რუსი „ზღვა“ არის და მან რომ წალეკოს, გურული არას ამბობს, «არც ეწყინება», მაგრამ „ნამს“ ე. ი. მესამე სოფლიდან მოსულ თანამომქმეს კი ნებას არ მისცემს მის გვერდით სული მოითქვას და თავისი ცხოვრება მოაწყოს. სწორედ იმიტომ, რომ ჩვენ ცოტანი ვართ, რომ ყველანი ერთმანეთს ვიცნობთ და არაფრად ვაგდებთ.—ერთმანეთი ნამად მიგვაჩნია. ნამი ნამის სწორი უნდა იყოს დი არა მეტი. თუ სადმე შემთხვევით ნამი ნელ-ნელა გაიზარდა და პატარა ტბად ქცევა დაიწყო, მისი ძმა მაშინვე ძირს გამოუთხრის და ხევში გადაუშვებს. „გული ვერ მოუთმენს“, „თავმოყვარეობა ნებას არ მისცემს“...

გაზვიადებულ **თავმოყვარეობის** აღმოცენებას სწორედ პატარა ხალხში აქვს განსაკუთრებითა ნოყიერი ნიადაგი. აქ პიროვნება ისე დაჩრდილული არაა, როგორც დიდ ეროვნებაში. კერძო ადამიანი, მრავალში შერეული, თავისთავს მხოლოდ ნაწილად გრძნობს მთელი ხალხის ორგანიზმისა. პატარა ხალხში კი ეს ასე არ არის. აქ იგი ერთეულს წარმოადგენს, რომელიც ბევრ მის პირად ნაცნობს უექველად აღემატება ღირსებით, ვინაიდან, ხალხის თქმისა არ იყოს, „უარესის უარესი არასოდეს არ დაილევა.“ ამიტომ ნუ გაგიკვირდებათ, თუ ჩვენში ამდენი „განდილების სენით“ ავადმყოფი ადამიანი მოიპოვება. ყველას, ვისაც ოდესმე „საზოგადო საქმის“ გულისთვის ორიოდვე მუქთი სიტყვა დაუხარ-

ჯავს, სამშობლოს მხსნელად მოაქვს თავი და ხშირად გულწრფელად სჯერა, რომ ხალხის ბედობა-ლი მის პიროვნებასთან არის განუშორებელი შეკავშირებული. ყოველგვარი საზოგადოებრივი მსჯელობა უპირველეს ყოვლისა პიროვნების თავმოყვარეობის, მისი „მე-ს“ საკითხთან არის შეკავშირებული. ვთქვათ, ჩვენში ვინმე რაიმე საზოგადო საქმეს აკეთებს: უნდა იცოდეთ, რომ ყოველგვარ სხვა საქმისთვის იგი ნამდვილ ინკვიზიტორად გადაიქცევა. ყველა ვალდებულია მხოლოდ ის საქმე სცნას საქიროდ და სასარგებლოდ, რომელსაც იგი ემსახურება. თავის თანამოქალაქეთა ნიქსა და გულწრფელობას იგი აფასებს არა მართლა ნიქისა და გულწრფელობის საფუძვლით, არამედ იმის მიხედვით, თუ ვინ რას და როგორ ჰფიქრობს მის მიერ ამოჩემებულ საქმეზე. ეს ყოველად ანტისაზოგადოებრივი ზნე პირ და პირი შედეგი არის ხალხის სიმკირისა. ეს განდილების სენი ხშირად აყალბებს ადამიანის მსჯელობასა და შეხედულებას. ამას მკითხველი შემდეგი უბრალო მაგალითით გაიგებს. ექვი აღარ არის, რომ დღეს ქართველებისათვის სახელმწიფო სამსახურის კარები თითქმის სრულებით დახუჭულია. ეს ფაქტი, დაკვირვებაც რომ არ გვექონდეს, „კავკასიის კალენდრის“ აღწერების დათვლითაც ადვილად დამტკიცდება. ვთქვათ, თქვენ აღნიშნეთ ეს ფაქტი საუბარში ისეთ ქართველ მოღვაწესთან, რომელიც თვითონ სახელმწიფო სამსახურშია. როგორ გგონიათ, —დაგეთანხმებათ? სცდებით! აბა როგორ დაგეთანხმობთ, როცა თვითონ აქვს ასეთი სამსახური. „ადგილებს იძლევიან, როგორ არ იძლევიან,—აი, „მას“ მისცეს ხომ ადგილი? მთავრობა ყოველთვის აძლევს სამსახურს ნიქიერს და მცოდნე კაცებს“, ასე გეტყვით იგი. არ იფიქროთ, ვითომ ამის მთქმელი უექველად მთავრობის მადმერთებელი იყოს. არა, შეიძლება იგი დიდი რადიკალიც იყოს, და თუ ამას ამბობს, მხოლოდ იმის მეოხებით, რომ თავისი თავი ყოველთვის მსჯელობის შუაგულში აქვს წარმოდგენილი. ვინ იცის, ჩვენში საზოგადოებრივი ცხოვრების ასპარეზზე რამდენი ადამიანი მტრობს და ეწინააღმდეგება ერთი მეორეს არა იმიტომ, რომ ვითომ პრინციპებით ერთმანეთისგან განუშორებულნი არიან, არამედ მარტოოდენ იმის გამო, რომ ერთი მეორის ავტორიტეტს არ სცნობენ და ერთმანეთს თავმოყვარეობას არ უკმაყოფილებენ.

მიუხედავად თავმოყვარეობის ამგვარ გაზვიადებისა, პატარა ხალხში ნამდვილი **ავტორიტეტი** ფრიად ძნელი მოსახვეჭია. ხალხის რაოდენობის სიმცირე თუ კერძო თავმოყვარეობის გასაზვიადებლად შესაფერს ნიადაგს იძლევა, სამაგიეროდ ავტორიტეტის შექმნას ძალიან აბრკოლებს. ჩვენ ვკულისხმობთ ისეთ ავტორიტეტს, რომელიც კერძო ადამიანის პირად ღირსების განსაკუთრებულ უპირატესობაზეა დაფუძნებული და ეს უპირატესობა და მის

წინაშე თავის მოხრა მრავალთაგან ნებაყოფლობით არის მიღებული. ასეთ ავტორიტეტის მოპოება პატარა ხალხში განსაკუთრებით დამჯდარი და მტკიცე ხასიათის პატრონ იშვიათად აღამიანებს შეუძლიანთ. პატარა ხალხი შინაობაში არსებითად ავტორიტეტის წინააღმდეგია. რახან ყველა თანამემამულენი ერთმანეთის ახლო-ბელნი არიან და ყოველი წვრილმანი ერთმანეთის ცხოვრებისა იციან, ამიტომაც აღარავის რჩება ის შარავანდელით მოცული უცნობლობა, რომელიც ავტორიტეტისთვის აუცილებელია. აღამიანები თუ გავატიტვლეთ, ყველანი დაახლოვებით ერთმანეთის მსგავსნი გამოჩნდებიან. და პატარა ხალხში ყველანი სულიერად გატიტვლებულნი არიან ერთმანეთის წინაშე და ეს არის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მიზეზი, რომ იქ ავტორიტეტს იშვიათად სცნობენ. ყველა ჩვენი დაწესებულება ამ აზრის ცხადი დამტკიცებაა. საცა უნდა მიხვიდეთ, ყველგან ანარქიას და არეულობას იპოვით და არასად რაიმე ავტორიტეტის ცნობას და წესრიგისადმი დამორჩილებას. ამიტომაც, რომ ქართულ დაწესებულებაში ქართველი ყოველად უვარვისი მომუშავე და გლახა მოსამსახურეა. იგივე ქართველი რუსულ დაწესებულებაში ჩინებული ჩინოვნიკია. ქართველს იგი არასდროს არ დაემორჩილება, უცხოს წინაშე კი ოთხდაც მოიხრება. სხვათა შორის ესეც არის იმის მიზეზი, რომ ქართველობაში საზოგადოებრივი აზრის ჭაჭანება არაა. ჩვენში იმდენივე აზრია, რამდენი ქართველიც მოიპოვება. ყველა ამ აზრთაგან ერთის ან რამდენისამე გონებრივ ნაკადულის შექმნა და საზოგადოებრივ აზრად გარდაქმნა უავტორიტეტოდ შეუძლებელია.

დასასრულ, ავტორიტეტზე არა ნაკლებ ძნელი საქმეა აღამიანისთვის პატარა ხალხში სულიერ დამოუკიდებლობის ანუ პირად ავტონომიის შენარჩუნება. აქ ყველანი ერთმანეთის საქმეში ხელებს აფათურებენ და ხშირად სხვის ძვირფასსა და უუწმინდეს საგანს თავისთვის უბრალო მასლაათისა და დროს გატარების საგნად იხდიან. პატარა ეროვნებაში ამ მხრით სასტიკი წინააღმდეგობაა კერძო აღამიანსა და „საზოგადოებას“ შორის. უკანსკნელი არც ერთ კუნძულს არ უტოვებს კერძო აღამიანს, რომ იქ თავისუფლად ამოისუნთქოს და სულის მყუდროება ჰპოვოს. მგრძობიარე აღამიანისთვის ეს განწყობილება დრამატიზმით აღსავსე მომენტი არის. ამ მომენტის სიმწვავის განვლვებს და სულიერი სიმშვიდის მოპოებას იგი მხოლოდ მაშინ შესძლებს, თუ თავისსა და „საზოგადოებას“ შუა ერთგვარ ღობეს გაავლებს და თავის სულიერ საკუთრებას ფხიზელ დარაჯად დაუდგება. ეს საქმე არც ისე ადვილი არის, ეს მთელი ფსიხოლოგიური ხელოვნებაა, რომლის შესწავლა და შეთვისება ყველასთვის ხელმისაწვდომი არაა...

როგორც ხედავთ სიმკირეს ხალხის ბევრის მხრით

თავისებური საზოგადოებრივი მნიშვნელობა აქვს. ჩვენ აქ მხოლოდ რამდენიმე მხარე აღვნიშნეთ. ყველა ეს იმის მაჩვენებელია, რომ ჩვენისთანა პატარა ხალხს განსაკუთრებით ესაჭიროება პიროვნების კულტურა, რომელიც აღამიანის სულიერად გამფაქიზებელი და ამბალღებელია.

ფ. გოგიჩაიშვილი

ხ მ ა ი მ ე დ ი ს ა.

ავ ჟამთა სრბოლამ დაჩრდილა ჩემი ოცნების წალკოტი,
შიგ დასქენენ ნაზნი ყვავილნი,
ქარმა მოსტება ვარდს ტოტი...

ზარით ჰქვითინებს ბულბული,
და იგლოვს წარსულ შევენებას,—
სამგლოვიარო ხმა მისი
ზეიმსა ურღვევს ბუნებას!

მშვიდი ნიავე მიუჯდა,
ავ გრიგალს გააქვს ღმუილი
და ირგვლივ გამეფებულა
სამარის დარი ღუმილი...

—მე კი იმედის ჩანგს ვაქედერ,
დიაცის ცრემლით არ ვსტირი,
ქარიშხალთ გმინვას ვარდავეც
გულისა სევედა და ქირი!..

კვლავ ვეტრფი აღმოსავლეთსა,
თუმც იგი ღრუბელს მოუცავს—
და მუნ მნათობი ვარსკვლავი
წყველიადის ჯღრღმულს შთაუნთქავს.

... ჩუ, მყუდროება გააპო
გმირის სიმღერამ ციურმა,
შავი სულდარა გადიძრო,
წყველიადმა ამ ქვეყნიურმა!..

აჰა იმსხვრევა უწყალოდ
უტყვი მონობის ბორკილი,
აღმოსავლეთი ფერს იცვლის,
ზე ილტვის სული ტყვე ქმნილი...

კვალად შუქდება სამყარო,
მესმის ალერსი დედისა,
ცხოვრების ბნელ გზას მინათებს,
შუქ მფრქვევი ხმა იმედისა!...

ს. ფაშალიშვილი.

«ქართულ დრამატულ სამოედოებს»

ოცდა ათი წლის არსებობა.

წელს 22 ივნისს შესრულდება სწორედ 30 წელიწადი, რაც ოფიციალურად დამტკიცებულ იქმნა „ქართული დრამატული საზოგადოების“ წესდება. (1880 წელს 22 ივნისს.)

მოქმედებს და თეატრის საქმეთა წარმოებას გამოეყოფა შუადგომი წლის 15 სექტემბრიდან.

დრამატულ საზოგადოების გამოცემის მოქმედების ერთი წლით ადრე წინ მიუძღვდა ეგრედ წოდებული „ქართულ წარმოდგენების მმართველი გამგეობა“, რომელიც შესდგებოდა შემდეგ პირთაგან: ილია ჭავჭავაძე, ივანე მახაბელი, დავით ერისთავი, დავით სარაჯიშვილი, ნიკოლოზ ავალიშვილი, გიორგი თუმანიშვილი და იოსებ ბაქრაძე.

ეს ორგანიზაცია იყო პირველი გამოცემა ქართულ თეატრის და ამავე გამოცემაში მოამზადდა და შეადგინა დრამატულ საზოგადოების წესდება.

ზემოთ ხსენებულ პირთაგან უკვე ნებადართულ საზოგადოების გამოცემაში შევიდნენ: თავმჯდომარედ ილია ჭავჭავაძე, მის ამხანაგად აკაკი წერეთელი, მდივნად კონსტანტინე უიფიანი, საზინადრად გიორგი თუმანიშვილი, ხოლო წევრებად-რაფიელ ერისთავი, ნიკოლოზ ქანანიშვილი და მიხეილ უიფიანი.

ქართულ წარმოდგენების მმართველ გამოცემაში, როგორც ზემოთ ვთქვით, მოქმედებს დღემდე ერთი წლით ადრე, ესე იგი პირველ სექტემბრიდან 1879 წ. და განაგრძობს საქმის წარმოებას 1880 წ. ივნისის თხუთმეტამდე, ხოლო «დრამატულ საზოგადოების» წესდება დამტკიცებულ იქმნა იმავე წლის ივნისის 22-ს, ესე იგი ერთი კვირის შემდეგ.

აქედან აშკარაა, რომ დრამატული საზოგადოება მოქმედებდა, ასე რომ ვთქვათ, არა ლეგალურად 1879 წლის პირველ სექტემბრიდან ხოლო იგი ოფიციალურად დამტკიცებულ იქმნა 1880 წელს. ამრიგად დრამატულ საზოგადოების არსებობის ხანა ფაქტურად უდრის ოცდათერთმეტს წელს.

საინტერესოა პირველ (1879—1880 წ.) სამუდამო დასის წევრთა ჩამოთვლა: მსახობნი ქაღინა: მარიამ საფაროვი, მარიამ უიფიანი. ხატლას კაბუნი, ბარბარე კორინთელიძე ეკატერინე იოსელიანი, მსახობნი ვაჟნი: ვასილ აბაშიძე, კონსტ. მესხი, ნიკოლ. შიშინაშვილი, კონსტ. უიფიანი, სააღ მახაბელი, ნიკოლ. ავალიშვილი, ვასილ მანსუეტოვი, ადამ ჩუბინაშვილი, იოსებ ბაქრაძე, გრიგ. უიფიძე (სუფელიორი) ავქსენტი ცაგარელი სტენაროუსად და გიორგი თუმანიშვილი რეჟისორი.

დასამ 1879 წ. სექტემბრიდან ივნისის თხუთმეტამდე 1880 წ. გამართა 31 წარმოდგენა და ამის გარდა ქალაქ გორში ოთხი წარმოდგენა. ტფილისში შემოსულა 11022 მ. 57 კ., გორში—755 მ. 70 კ.; ანუ ორთა შუა რიცხვად ტფილისში 355 მ., გორში კი 185 მ. ასეთ ორ-

თაშუა შემოსავალი მეტად იშვიათი ხიდი გასდა ქართული სამუდამო დასის არსებობის 31 წლის შემდეგ.)

წარმოდგენები იმართებოდა ვოდოვოზი ქუჩ. საზოგადოებრივ სახეობაში თეატრში, რომლის ინტერპრეზი სერგეი ზაღარაძე იყო.

ამ ოცდათერთმეტი წლის განმავლობაში სეზონის საქმეს წარმოებდა უფრო მეტად დრამატ. საზოგ. გამოცემა. გამოცემას უწარმოებია 19 სეზონი და გამოდართავს 674 წარმოდგენა, დანარჩენი უწარმოებიათ ან კერძო ამხანაგობათ (4 სეზონი 113 წარმ.) ან მსახობათ ამხანაგობას (3 სეზონი 92 წარმ.) ან კიდევ კერძო პირებს აბაშიძეს და კოტე მესხის ერთი სეზონში, ა. ნიუბერტის ერთი სეზონი, ვასო აბაშიძის ორი სეზონი, მარ. საფაროვის ერთი სეზონი და სხვა.

ჩვეულებრივ სეზონის გარდა წარმოდგენები იმართებოდა დიდმარხობით და განსხვავებულად ნაადრევად.

ასეთ თუ ისე, 30 წლის არსებობა ისეთი კულტურული დაწესებულებისა, როგორც არის „ქართ. დრამ. საზოგადოება“, ფრად შესამჩნევი მოვლენაა ჩვენს უფრო და განხილულ ცხოვრებაში.

უგელამ კარგად უწეის, თუ რა დიდი ამაგი მიუძღვის ქართველობის წინაშე „ქართ. დრამ. საზოგ.“, რომელმაც ავად თუ კარგად წარუშლელი კვალი დააჩნია ქართველობის განვითარების და თვითცხოვრების ისტორიაში და ნამეტნავად ეროვნულ შემეცნების აღმოჩენაში და კულტურულ ზრდისა და დაწინაურების საქმეში.

ჩვენ ვიცით, რომ ბევრს ჩვენში არა სჯერა თეატრის მაღალი მნიშვნელობა ან თუ სჯერა, ცალ მხრივით მოსარებით აუკუღმართებს ქართულ თეატრის გადუნას საზოგადოებაზე, მაგრამ, ღვთისთ, მკ ფაუბტანების ენა წუღიანობას ჩვენი ერის უმრავლესობა არა აცდებს.

დროა ვიწამოთ, რომ თეატრი უფელ ჟამს და უფელა ერებში ერთ უძლიერეს კულტურულ სადსად იყო მიჩნეული ხალხის ზნე-ჩვეულებისა და გრძობა-გონების განსაზღვრებისა და აღმადლების ევოლუციაში.

თეატრისა და სცენის უმთავრეს ელემენტად ჩვენ ის კი არ მიგვაჩნია, თუ როგორ წარმოგვიდგენს იგი არსებულს და ნამდვილს ცხოვრებას, არამედ ის, თუ როგორი უნდა იყოს იგი ცხოვრება სცენის წარმოდგენით...

სცენა ჰქმნის ცხოვრების იდეას, იგი ცდილობს გადაქმნას არსებული და უფრო უფრო ცხოვრება მძლავრ და სხიერ სიმბოლოდ: აწინდელმა სცენამ თეატრალური შექცევა გარდაქმნა ერთგვარ ღვთის მსახურებად, რომლის მთავარი ანგი უწმინდესი მისწრაფება გრძობა-გონების შემოქმედთან და უმადლესი დადასისა გონიერების დემოთთან.

როგორც უფელ სუფთა სახლს და რაჟანში ანკუბობს თავისი «წმინდათა წმინდა» თავისი შუბლადავიკუთხე-გუნტული, ისევე უფელს მართებულს თეატრში არსებობს თავისი «ზეცა» და ამ ზეცის შემოქმედ ხელგუნური საქმიანობა და მკვდრებელი იდეალი.

იყო თუ არა ქართულ სცენაზე ასეთი «ზეცა» და მისი შესაფერი მსახურება და იდეალური გარჯა ამტანლობა?

ცოტად თუ ბევრად იყო.

შეასრულა თუ არა ჩვენმა თეატრმა და სცენამ ის მთლიანად, რომელიც ქართველობას ნდობდად ჰქონდა გულში ადბეჭდილი?

ცოტად თუ ბევრად შეასრულა.

ნუ ვიჭიკებოთ მეტად თავაზიანნი, მეტად გულჩვილნი და ხელს ნუ დავაფარებთ ჩვენს ნაკლს და შეცდომებს, მაგრამ ხურც გადაჭარბებით სისტიკანი და უღმბოელები ვიჭიკებოთ.

უნდა გავითვალისწინოთ ყოველივე რეალური ზირობები რომელიც ხელს გავიწოებდნენ და ხელსაც გვიცრიდნენ. ტყუილად კი არ უთქვამთ „დრონი მიუფიქროს!“ მივხედოთ დრო და ჟამს, მათ მიერ შექმნილ ზირობებს და დაბრკოლებათ და ისე განვსჯათ.

დაიხსნე სრული ჭეშმარიტება, როცა თეატრს ხელგონების ტაძარს უწოდებენ. თეატრი ოდნავად ტაძარია, სადაც ღვთის მსხურება ხელგონების სამსხველდოს გარშემო გამოდგომული და განაღებული უნდა იყოს, მაგრამ ნუ დავიფიქრებთ ერთს გარემოებასაც რაგორც ყოველს ტაძარს ისე თეატრსაც კარები და შემოსისვლეული ქუჩიდან აქვს...

და თეატრიც, ვითარცა ყოველი ტაძარი, მხოლოდ მაშინ იქნება ნამდვილად ტაძარად, როდესაც შავ მყოფთა გარდა ახალიც შემოსულინი გაიშვილებიან ღოცვით და სსობებით.

კანა ყოველი ტაძარი ტაძარია?

ტაძარი ყოველთვის მღვდელელებით უნდა იყოს გაჭედილი. რაც გინდ სსობებით გულმსურვალეთ ღოცვლებდნენ სცენის ქურუმნი და მსახურნი, თუ კი დამსწრენი მომზადებულნი და მოწადინებულნი არ იქნებიან სფოცავად, -- თეატრი უფრო შესაქნევად აღვიდას დაემსგავსება, ვიდრე ხელგონების ტაძარს.

ისინი, ვინც ჩვენს თეატრისკან ბევრსა და სშირად შეუძლებელსა თხოვლობენ ამ გარემოებას კარგად დაუფიქრდნენ...

სშირად რაც კარგი და წარმტაცია იდეალების თვრადებში, იგი ყოვლად შეუფერებელია ხალხის სინამდვილესთან. რაც ოცნების დაფავრადში შესაძლო და ადვილია იგი, სამწუხაროდ, ხელმოუწვდომელია სინამდვილეში.

ზრატეიულ ცნობრების ჭეშმარიტება ძლიერ შორს არის სოფლე ოცნებასა და სიზმრებისკან.

საჭიროა ამ გარემოებასაც დაუგვირდნენ ბევრნი...

ჩვენ სრულებით არ ვამართლებთ იმ მრავალ ნაკლთ და შეცდომებს, რომელნიც ნებისთ თუ უნებლიეთ მოსვლიათ სოფლე დრამატულ საზოგადოებისმა თუ იმ კრებულს, ამა თუ იმ წელთა მეთაურების ქართულ თეატრისას.

ჩვენ არც იმ გამოკრებათა ქება-ხოტბასაც ვგისრულდობთ, რომელთაც მართლაც შინა და უნარი გამოუჩინათ ქართულ სცენის მართვა-გამგებლობაში. ეს ქართული თეატრისა და სცენის შემატინეთ და ისტორიის დამწერ შემკურთ და დაე მათა აღმსახურ წარსულ და ყოფილ გამოკრებათა კარგინ და ავიც აწ განვლილ ოცდა ათის წლის განმავლობაში.

ჩვენ გავსურს მივეუთითოთ ქართულ თეატრის ბედილბალის გამგებლეთ, თუ რა საჭირობოროტო კითხვებს და სკანებს უნდა მიაქციონ მთავარი ყურადღება ქართულ თეატრსა და სცენას საქმეთა მოსაწესრიგებლად მერმისში.

ქართულს თეატრს და სცენას, სამწუხაროა კია ამის გამოძვლავება, დღემდე აკლდა თავისი ზიროვნება, თავისი სხე.

უსათუოდ საჭიროა ამ სხისა და ზიროვნების ზონსა და გამოაშკარავება. ჩვენმა სცენამ უსათუოდ უნდა იცოდეს, თუ რა სწადიან მას, რა აკეთოს და რა სთქვას.

თეატრი ყოველთვის უნდა გრძობდეს, თუ რა სწადიან და სწეურან მას. ეგ ზიროვნული შეგნება, ეგ წინად განზრახვა თავის საქმისა სშირად აკლდა ჩვენს თეატრს.

ქართულმა თეატრმა უნდა შექმნას თავისი მყოფრებული, თავისი მუდმივი აუდიტორია. დღემდე მას არ ეავს, «თავისი» მყოფრებული. მისი აუდიტორია მეტად ჭრელი და ცვალებადია.

ეგ შემთხვევითი ხსიათი დამსწრეთა და მყოფრებულთა ვერ შექმნის თეატრის სიმკვიდრეს.

ქართული თეატრი აუცილებლად უნდა გადემოკრატდეს. საყოველთაო ხსიათი მიიღოს. ამისთვის საჭიროა უმთავრესად ადგილების ფასების შემცირება, ყველასთვის ხელმისაწვდომ ფასებში გამართვა ქართულ წარმოდგენებისა. მაშინ ნებაუნებლიეთ წარმოდგენებიც გაიშართება.

ქართულმა სცენამ თავისი საკუთარი მუდმივი თავშესაფარი უნდა იშოვოს შესეადვით იქნება ეს თუ სხვა რამ სმუხლებით. უბინადრობა ძირს გამოუთხრის ქართულ თეატრის არსებობას.

თეატრს და სცენას უწინარეს ყოვლისა ასულდგმულეებენ და აღორძინებენ სცენის მოღვაწენი -- მსახიობნი.

ჩვენს სცენას ეავდნენ და დღესაც ევანან ჩინებულნი მუშენი, მაგრამ სამწუხაროდ რაც დრო გადის, მით უფრო ნაკლები და ცუდი ზირი უჩანს ქართულ მსახიობს... წინანდელნი და აწ ყოფილნი ძველებიან; მათი მიმდევარნი და დირსეულნი მიმეოლნი და მოადგილენი არ სჩანან.

არ სჩანან განსაკუთრებით მომზადებულნი, კანვითარებულნი და ინტელიგენტი ძლები.

ამის მთავარი მიზეზი ჩვენი სცენის მუშკეთა ყოვლად უნუგეშო და ნივთიერად ყოვლად აუტანელ ზირობებია.

ჩვენმა სცენამ უვეე განვლო ხსნა ახალგაზრდობისა, სიჭაბუკისა, აღტაცებისა, და თავკანწიროვისა. დაღვა დრო სინამდვილისა და განსჭირი ჭეშმარიტებისა.

ყოველი შრომა და კანვვა შესაფერს სსეიდელს და სეფსურს მოითხოვს. ჩვენი სცენის უსხსრობა კი ანდაზად არის გადაქცეული. აუცილებლად საჭიროა, რომ ყბად აღებულს უსხსრობას რაც შეიძლება სსჭაროდ ბოლო მოდოს. მსახიობნი ზურს უნდა სსმდნენ არ ხეთი თეკს, არამედ თორმეტს.

არც ერთი თეატრი დედამიწის ზურგზე უმეცენატოდ, სსგათა შეუმწეულად არ ხრობდა და არც ჩვენში იხარებს იგი. კერძო შემოწირულობით იქნება, თუ საყოველთაო წვლილის კალებით, ან ბანკების თუ თავად-ხსნე

რების თანხის შეწყვეთ, ეგ წყარო თვატრის ანსებობის როტა ხასხარი იქნება შამის სწრაფად გაუმჯობესდება რეპეტიორზე მხახიათა სელფონბა. ანტელაგენტი. ნმჭიერნი თავკამდებულნი მუშახია სიამოვნებით დაქვაფებიან სტენის სამსახურს. უსათუოდ უნდა გაჩნდეს დაუყონებლად.

დვთისთ ჩვენმა ზრო-ვინციამ შესაფერი სიფისზელე გამოიხინა და უკვე ანსებობენ დრამატიული სსზოგადობანი და წრეები საქართველოს სსზა და სსზა ადგილებში.

რადგან თვატრი და სტენა, — ამ ქვეყნებსა და ერეუბში, სდაც ეკლესია და სკოლა დაჩაგურდი და ძირ გამოხრილია, — ერთს უძლიერეს კულტურულ იარაღს წარმოადგენს თავის ერთგულად და სულაერი ელფერის შესანახუნებლად. ამიტომ აუცილებლად საჭიროა ტფილისის ქართულმა დრამ. სსზოგადობამ თავს იღვას ეკვლა იმ თვატრალურ წრეთა და ჯგუფთა ყოველწლიურად შეკრება ერთად მოლაზარაკება ერთი გეგმისა, სამოქმედო პროგრამისა და პრაქტიკულ მეტადინეობის შესამუშავებლად.

ამ დრო გამოშვებითი კრებებს დიდი ზნეობრები და პრაქტიკული ნაყოფი იქნება. ზოგი მერე იყოს.

მწიგნობარი.

მეაბრეშუმეობა ჩვენში.

საქართველოს სხვა და სხვა კუთხიდან ყოველ გაზაფხულზე ჩივილი და წუხილი ისმის. ჯერ ჩივიან, რომ ხალხი მოატყუეს აბრეშუმის თესლის შექმნაში, შემდეგ კი როცა მოსავალი დამთავრდება და პარკის გაყიდვის დრო მოვა, განსაკუთრებული აურზაური ატყდება ჩვენს გაზეთებში — ხალხს წონაში ატყუებენ, ხალხს ყვლიფენო. და ყოველთვის საქმე ამ ჩივილით თავდება. ორიოდ ადგილას საზოგადო სასწორის გახსნა, რასაკვირველია, ვერ ალაგმავს მყიდველთა უსინდისო მოქმედებას. ამნაირად სოფელი ისევ ძველ პირობებში რჩება, ისევ მისი ქონებით გამდიდრების მსურველთ პარპაშისათვის ფართე გზა ეშლება. სოფელი სუსტია, ხოლო სუსტის ძალა შეერთებაშია. სხვა კულტურულ ქვეყნებში თუმცა ბრძოლა გაცილებით უფრო ძლიერია და ღრმად სწარმოებს, ვიდრე ჩვენში, მაგრამ აქ მაინც სუსტს რაოდენადმე მფარვებას უწყევს კანონი, თვით შიდა რუსეთშიაც კი, საერობო დაწესებულებანი მოქმედებენ, ბევრ ადგილას ერობამ ხელი გაუწვავდა სოფლის ხალხს, შეაკავშირა, კრედიტით დაეხმარა, ასწავლა თავის ნაწარმოების დამუშავება და ბაზარსაც კი ჰპოულობს ამ ნაწარმოებისათვის.

ჩვენ მოკლებული ვართ ყოველივე საზოგადო დაწესებულებას, რომელსაც კი შეძლება ჰქონდეს ჩვენს ეკონომიურ ცხოვრებაში ჩაეროის. ეს კიდევ არაფერია. თვით აზრთა მიმდინარეობა ჩვენს ხალხში ისეთია, რომ სრულიად ხელს არ უწყობს პრაქტიკულ მოქმედებას ეკონომიურ ნიადაგზე. ზოგადი ფრაზების გადასაროლ-გადმოსროლით ფონს, რასაკვირველია, ვერაინ გავა და ვერა რეალურ, საგარძობელ სარგებელს მოუტანს ხალხს. პირიქით

ფრაზეოლოგიაში ცურაობამ ჩვენში შექმნა უთვალავი თითქო ნასწავლი, ნამდვილად კი არაფრის მკოდნე პირნი, რომელნიც არც თავის თავს არვიან და არც ხალხს. თვით ხალხსაც, მუშასაც არ ესმის, თურა დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიურ მოქმედებას. საერთო ხასიათი ისტორიულ პირობებში შექმნილი ჩვენში ხალხზედაც გადადის და ისეთი საქმიანობა, რომელიც განსაზღვრულ, წინასწარ გაზომით მოქმედებას მოითხოვს ადამიანისაგან, ხალხშიც იშვიათია. ყველა ისე ცხოვრობს, თითქო დროებით დასახლებული იყოს თავის მიწა-წყალზე. ამ აზრის დასამტკიცებლად საქარისია იმერეთს თვალთ გადაავლოთ. თქვენ აქ შეხედებით აქა-იქ კულტურულად გაშენებულ ვენახებს, ბაღებს, ხოლო უმეტეს შემთხვევაში მოზრდილ ეზოებს, სადაც ორი-სამი პანტა სდგას და უფრო ხშირად ყოველად გამოუსადეგარი ხეები. ხალხში რომ მეტი საქმიანობა, მეტი წინდახედული მოქმედება იყოს, მაშინ ჩვენი კულტურული განვითარება გაცილებით უფრო წინ წავიდოდა. მაგრამ განა ხალხი გასამტყუნარია? ჩვენში დააყარებული სისტემა მართველობისა არის მხოლოდ ხარკის აკრეფის სისტემა. ხალხი მუდამ იხდის ხოლო მას არავითარი სახით ეს გადასახადი არ უბრუნდება. მისთვის არავის ემეტება არც ექიმი, არც მეურე, არც ხეირიანი მასწავლებელი და სკოლა, ამ პირობებში ის უნებლიედ გამვლელ-გამომვლელს ლუკმა ხდება ასეთ პირობებში ერთად-ერთი გზა დაგვრჩენია — ესაა თვითმოქმედების გზა. განა ჩვენ მარტო ადგილობრივი მყიდველი გვატყუებს და გვრჩება? ყოველ დაუმუშავებელ მასალის გამყიდველი არის მონა იმისა, ვინც ამ მასალას იძენს. შუამავალ ვაჭრის ჩამორჩენა სასხენებელიც არ არის იმასთან შედარებით, რამდენსაც რჩება თვირ მრეწველი, მექარხნე, რომელიც ჩვენგან იძენს დაუმუშავებელ მასალას, ამნაირად ჩვენ ნამდვილი მონა ვართ მწარმოებლისა, ამ მონობისაგან თავის დაღწევა მეტად ძნელი საქმეა. დამოუკიდებელნი ერები თავის სახელმწიფოებრივ წყობილების შემწეობით ცდილობენ განთავისუფლდნენ სხვა ქვეყნების სამრეწველო მონობისაგან და მაინც ეძნელებათ თავის დაღწევა. ხოლო ჩვენ მოკლებულნი ყოველივე სისტემატიურ. გაერთიანებულ ეკონომიურ მოქმედებას, სრულიად უღონონი ვართ თავი დავიცვათ და თანდათან მაინც შევეცადოთ დამოუკიდებელი სამეურნეო ცხოვრება შევქმნათ. მაგრამ რაც აუტანელი პირობა არ იყოს, რაც არ უნდა ძნელი იყოს ჩვენთვის საკუთარ ფეხზე დადგომა, მაიც ჩვენი უპირველესი მოვალეობაა ამაზე ვიფიქროთ და შევეცადოთ თავი დავაღწიოთ იმ ეკონომიურ მონობას, რომელიც ყოველგვარ მონობაზე უფრო მძიმეა. ამისათვის ჩვენ ორი გზა გვაქს. ერთია — საშინაო მრეწველობა. ჩვენში ძველადანვე განვითარებული იყო სხვა და სხვა ქსოვილების საშინაო საშუალებით დამზადება. თუმცა საქარხნო მრეწველობის განვითარებამ საშინაო მრეწველობას

არსებობა მეტად საძნელო ვახდა, მაგრამ მაინც ამ უკანასკნელს შეუძლია იარსებოს, ხოლო ამისათვის საჭიროა ორი პირობა: გაუმჯობესების შეტანა ამ საქმეში, რამდენადაც კი მოსახერხებელია. ღ მოწყობა გასაღებისა. რომ ისევ ჩარჩების ხელში არ ჩავარდნის მწარმოებელი, დღეს ჩვენში ბევრადგილას შეხედებით თვალსაჩინოთ განვითარებულ ხელსაქმეს, ამ მხრივ ხალხმა დიდი ნაბიჯი წარსდგა წინ. მაგრამ ხალხი სრულიად უმწეოა გასაღების მოწყობაში. არც ამხანაგობები, არც ისეთი დაწესებულება, რომელიც მყიდველს აცნობდეს ხალხის ნაწარმოებს, არც კრედიტი. მაგრამ ყველაფერი ესეც რომ მოვწყუთ, მაინც შეუძლებელი იქნება მართო შინა მრეწველობასე შეგჩერდეთ. საჭიროა ისეთი ფორმები შექმნათ. რომელიც ჩვენ ნაწარმოებს ევროპის ნაწარმოების ბადალს ვახდის. რა საკვირველია, ჩვენ ვერ შევძლებთ უეცრივ ქარხნების დაარსებას, მაგრამ ეს მაინც შეგვიძლიან, რომ პარკი ამოვახვიოთ და ძაფად ვაქციო. ეს არც დიდ ხარჯს, არც დიდ მომზადებას მოითხოვს. ხოლო ამ საქმეს უნდა მოთავე რომელსაც შეეძლოს საქმეს გაუძღვეს. ჩვენდა სამწუხაროდ, აქაც სუსტნი ვართ. როცა მივიხედ-მივიხედავთ და ვამჩნევთ. რომ ქალაქები არა ქართველთა ხელშია, გულს ამით ვამხნევებთ, რომ, საქართველო მეურნეობის ქვეყანა არისო. მაგრამ ამ მეურნეობის ქვეყანაში სამეურნეო აზროვნება, კი გზის გავკლევია კი თითქმის სრულიად შეჩერებულია. ამ ნი-ადაგზე მოქმედებს ორიოდენ ინსტრუქტივიც და არც მთავრობის მოხელე. ჩვენმა მეზობელმა, რომელიც ჩვენ მხოლოდ არშინით ხელში წარმოაკვიდგენია ამა-შიდაც გაგვისწორეს. სომხებმა კარგა ბანია დაარსეს სომხური სამეურნეო საზოგადოება რომელმაც უკვე საგრძნობელი სარგებლობა მოუტანა ხალხს. ვამოსცეს სამეურნეო წიგნები, დაარსეს და აარსებენ კოაპერატიულ სამეურნეო ამხანაგობებს. ავრცელე-ბენ ხალხში სამეურნეო ცოდნას სისტემატიურ ლექციების შემწეობით. ჩვენ კი ვაგჩერებულვართ და ძველებურად «პარი—არალეს» ვიძახით. მერე რო-დემდის? ჩვენ ვფიქრობთ რომ საჭიროა დაუყოვნებ-ლივ დავაარსოთ ქართული სამეურნეო საზოგადოება ხალხს გზას გაუკვლივეს მოქმედებაში, შეაერთებს სოფლის ხალხს სერთო ეკონომიურ საქმიანობისა-თვის და ამ გზით შეუშუბუქებს მის ათას ნაირად დაშხამულ არსებობას.

სიმახინჯი

დრამა 4 მოქმედებად 5. შუიკაშვილისა
(დასასრული)

მოკვამდვა მართხი

სონა. დათავით!
ვასო. რა ბუერი ვილხანაკო: გეფიცები სონას, შენათ მე აქედან ცოცხალი არ გავალ, ცხრა კუხიანაც

რომ დაგეპატრონოს!
სონა. ეგ ძალადობას... მე... არა მსურს თქვენი ცოლობა!..
ვასო. (ატაცებული) ეგ სიტრუყვა! მე შენ ნე-ბას არ მოგცემ ამ მხინჯისა გახდე და, თუ გაჭკერბდე-ბი, სხვანაირად დავაბოლოვებ ამ შემადრწუნებელ, საზაზ-ღარ ქორწინებას!.. (პაუზა)
სონა. (ჩაფიქრებული) ესლა დრო არ არის მაგა-სკედ ლხანაკი... ხვალ!..
ვასო. ხა, ხა, ხა!.. როცა ეს სვაფი გაგჯიჯინის?! (შემოდის საბა. გაფითრებულია ბრაზისაგან, მაგრამ თავს იკავებს)
საბა. მოუხერხებელია, სონა, შენი აქ ეოფნა!
სონა. მახატოვით!.. დღეს უკანასკნელი დღეა ჩემის თავისუფლების... ესლავ მოვალ!! (საბა, მხრებს იწევს და გავა. სონაც აღგება.)
ვასო. მამ?...
სონა. მაგის თქვენ ნუ გეშინიანთ...
ვასო. სონა, ეგ ზირუტევი ძალადობასაც არ მოე-რიდება! რას ვაწეობ შენ სუსტი მაგ მხეტანს!..
სონა. ჩემი ცოცხალი თავით არ დაფენებები!
ვასო. შენი სურვილი მაგისთვის სულ ერთია—თავით შეტკრავს!
სონა. მამ რა ვქნა?... ჩემი აქედან წასვლა დღეს შეუძლებელია!
ვასო. (დაფიქრდება) დღეს მე ერთი სხსნარის-თვის უნდა მიმემათნას... ესლავ ეს სხსნარი ჩემგან სჯი-რო ალარ არის და შენ-კი შეადლება მეგობრობა გავიწიოს.
სონა. რა სხსნარი?
ვასო. (ჯიბიდან რევოლვერს ამოიღებს) აი! (სონა ოდნე შეჰკვივლებს) თუ მართლა გინდა თავი შეინახო, დაიტოვე აქ: ვინცინება შენსკედ ძალადობა იხ-მარა, ამით მოიგერიე... მოჭკად, თუ აუცილებელი გახდა, ოდნე თავი შეშინახე! (აძლევს)
სონა. (დაფიქრებული ჩამოართმევს) კარგი!
ვასო. ჯერ აქ სადმე შეინახე! (სონა ათვალეო-რებს ადგილს და ბალიშს ქვეშ ამოსდებს) მამ გულ-დამშვიდებული ვიყო?
სონა. (ჩაშტერდება) იფავით!. წავიდეო...
ვასო. (სიყვარულით უყურებს) დმერთო. ნუ-თუ ისევ სიცოცხლეს ვუბრუნდება!
სონა. წავიდეო (გადიან სასადილო ოთახში) (ცოტა ხანს სცენა ცარიელია. გამოდის დარეჯან და ზარს რეკს. შემოდის ფილიპე.)
დარეჯან. ნუღარაფერს ნუ მოიტანთ!..
ფილიპე. ბატონი ბრძანდებით. (გადის)
(შემოდის საბა)
საბა. ფილიპე იყო?
დარეჯან; ჰო, სჯმელი ალარა გვინდა-რა მეთქი... ხელი არაფერისთვის არ უხლიათ... წავიდნენ ერთი ჩქარა თვითონაც მოისვენებენ და ჩვენც მოგვასვენებენ.
საბა. მართალია.
დარეჯან. ეგ სტუდენტი ძალიან თამამად იტყვავს
საბა. მე ესლავ ვუჩვენებ თავის ადგილს!. (შედი-

ან სასაღილო ოთახში. საბა ისევ ჩქარა გამოდის ვასო მოჰყავს ხელ-ჩაკიდებული.)

საბა. (დაცინვით) თქვენისთან განათლებულ კაცს უფრო მეტი ზრდილობა მოეთხოვება! (ვასოს ჯიბეში ხელები აქვს ჩალაგებული და მკაცრად თვალბში უყურებს) თქვენ კარგად იცით რომ, რომ ჩემთვის საიდუმლო არ არის თქვენი და ჩემი... ცოლის წარსული და მოკიდებულება; მიუხედავად ამისა, ნებას აძლევთ თქვენ თავს და ჩემი ქორწილის დამეს ჰატარდეს ოწვევთ ეგრე მოურიდებლად, რომ მასთან ჩურჩულ-კურკური გამართოთ!

ვასო. მაკის დასტური თქვენზე-კი არ არის დამოკიდებული—სინაზე

საბა. ჯერ ერთი, სონა თქვენთვის სონა აღარ გახლავთ და; მეორეც, ეგელა—ფერი, რაც შეეხება ჩემ ცოლს, შემიხება მეც!

ვასო. სონა არც უფიქლა და არც რადის არ იქნება თქვენი ცოლი?

საბა. ხე, ხე, ხე!.. ემაწვილო კაცო, დამშვიდდი. დამშვიდდი!.. ხე ხე ხე!..

ვასო. შე დამშვიდებული გასწავართ!

საბა. ხე, ხე, ხე!.. დამშვიდდით, დამშვიდდით!.. ხე, ხე, ხე!.. გარდა ამისა, უნდა მოგახსენოთ, რომ ჩვენი.. დახს!.. ნაწილობის გაგრძელება მოუხერხებელი იქნება.. ხე, ხე, ხე!..

ვასო. და უფალად შეუძლებელიც!..

(შემოდის სონა. უკან მოსდევენ ყველანი)

საბა. ხელებს ისრებს) აშლილხართ... ეშურებით, ეშურებით...

ვასო. (საჩქაროდ მიუახლოვდება სონას და ხელს ჩამოართმევს) მამ ნახვამდის!.. (თვალბში ჩააშტერდება) არ ისურტა!.. (მაგრად ჩამოართმევს ხელს და გადის სონა მთელი შემდეგი სცენის დროს უნძრევლად დგას დარია მოხევევა აკოცებს და ტირილით გადის თომაძი მიუახლოვდება მაგრამ ცრბმლებს ვერ იმაგრებს, უცეა ხელს გაიქნევა გაარუნდება და გავა. მანო აწოცებს და აჩქარებით გადის)

შაქრო. მშვიდობით! (გადის)

გიორგი. ტირილით კისერზე დაეკიდება) სონა. (გარბის. სონა, საბა და დარეჯან ცოტა ხანს ისევ ისე დგანან უნძრევლად, მერე დარეჯან მიუახლოვდება სონას)

დარეჯან. (დაუტყვს მკლავს აკოცებს და ეშმაკური ღიმილით თვალბში შესცქერის) ეხლა შე აქ მეტი ვარ! ეხლა თქვენ იცით!.. დინჯად შუა კარებისაკენ მიდის; თავი სონასკენ აქვს მიბრუნებული და იღიმება. კარბში შედგება და საბას თითებით ანიშნებს— «ბრწყალები ჩაუყარე!» გადის. საბა და საბა დე სონა ისევ ისე მოშორებით დგანან. სონა გაშტერებული სივრცეში იყურება, საბა-კი მას შესცქერის. დინჯად მიუახლოვდება და წელზედ ხელს მოხვევს. სონა უნძრევლად დგას, ასე გგონია, არც-კი ჰგონობს ხელის შეხებასაო. საბა დინჯად დაიხრება საკოცნელად. სონა გამოერკვევა, შიშით განზედ გაიწეეს და გაოცებული დააშტერდება საბას; მერე

შუბლზედ ხელს ისევს და ოთახს ათვარიელებს, ასე გგონია, ფიქრებს იკრებსო. ისევ საბას დააცქერდება!)

საბა. (აღერსით) რის გეშინიან, ჩემო სონა?!.. მართლდა, ქმრის ზარეკლი ალერსი ქალს რაღაც გამოერკვევულ შიშს ჰგვრას, მაგრამ ეს ცნოერების ჩვეულებრივი მოვლენას და არც სხიფათოსა!.. რომ იცნოდე, ჩემო სიყვარულო სონა, რა ბედნიერებას ვგრძნობ!.. ჯერაც ვერ შეგთუისებოვარ იმ აზრს, რომ სონა, მშვენიერი სონა, წეში ცოლია, ჩემი!.. მართლდა, ჩემი ცარეგნობა ვერაფერი ხეგეშის ქალისთვის. მაგრამ მამა-კაცს კიდევ ბევრი სხვა-რამ ვაუ-კაცური დირსება მოეზოვება, რომელიც ათანასწორებს მას ცოლას სიმშვენიერესთან!.. იმედი მაქვს, ჩემისაღც იხლავ ვამ დირსებას და შეუტიგდება ჩემს გარეგნობას!.. ნუ შემიზიზღებ, სონა... მთელ ჩემ სიციცხლეს შენზე ფიქრს და ზრუნვას მოვანდამეპ!.. (სონა ისევ გაშტერებული დგას და შესცქერის. საბა ხელზედ ხელს მოჰკიდებს) აბა მოდი, რა გიჩვენო!.. (მიჰყავს საწოლ ოთახისაკენ. სონა ავტომატიურად მისდევს. საბა კარს შეაღებს და უჩურჩულებს) უყურე!.. როგორ მოგწინს ჩვენი სიყვარულის ბუდე?.. აბა ახლო ნახე... შევიდეთ... (უნდა შეიყვანოს)

სონა, (ისევ გამოერკვევა, უცებ გაუსხლტება ხელიდგან და შიშით ატანილი) არა, არა, არა!
საბა. (ღიმილით) რის გეშინიან, სონა?!..

საბა. (ათრთოლებული) არა, არა... შე მანდ შესვლას არ შემიძლიან!..

საბა, შენ ხომ ჩემი ცოლი ხარ!..

სონა. (გაკვირვებული) ცოლი?!..

საბა. ჰო, ცოლი! ჯვარი არ დავიწერე დღე!... (სონა გაკვირვებული უყურებს, საბა ისევ მიუახლოვდება) წამოდა!..

სონა. არა, არა!.. ნუ მიახლოვდებით!..

საბა. მაგ ბავშური წინიანობით მხოლოდ დავიტანჯებით.. ბოლოს ხომ უნდა ასრულდეს?!..

სონა!... არ შემიძლიან!

საბა. რა არ შეგიძლიან?

სონა. თქენი ცოლობა!

საბა. ცოტა გვიან არის მავაზედ ფიქრი!.. უსიამოვნება უსიამოვნებად შეგვჩევა, ბოლო-კი ერთი იქნება!.. (მივა და ხელს მოჰკიდებს) წამოდა, სონა!..

სონა. (გაუსხლტება) მამშობდათ... არ შემიძლიან!.. (საბას ბრაზი მოსდის, ფიორდება. დააშტერდება. მერე უკმაყოფილოდ მხრებს შეიშუშუნის და ჩაფიქრებული გავა საწოლ ოთახში.)

სონა. (აღელვებული დგას და შუბლზედ ხელს ისევს. აზრები ვერ მოუყრებია) დემთაო ჩემო, ეს რა გარემოებაში ჩავყენე ჩემი თავი!.. სულას შემუთავა სიზმარაით დამწოლია სინამდევად და ვერ გამოერკვეულავარ!.. ეს, ეს... (შიშით საწოლ ოთახისაკენ იყურება) საზარელი აღმანა ჩემი ქმრია... კანონთა ნება აქვს სიყვარული მამთხოვანს... საწაღ ოათახისკენ მიავწევს ცოლ-ქმრულ ალერსისთვის!.. (შიშით მოიკრუნჩება და მთელი სხეული უთრთის) არა, არ შემიძლიან... აუტანელი წამება მიუსაჯე ჩემ თავს!.. ჩემი ძალ-

ღანე ვარ გაგათვალისწინე!.. ვისი შური ვიძიე?!.. ხსნა ხსნა სად არის?.. (მომწყვედელი ნადირივით აქეთ-იქით იცურება) ესლა გამიფანს და... თავის მახინჯს გულზე მიმიხრჩობს... (სუნთქვა ეკვრის და გიჟივით აცეცებს თვალებს. შუა კარიდგან შემოდის დარეჯან. საღამური განიერი კაბა აცვია თმა გადალოკილი აქვს და წვრილი ნაწნავი ჰკილია. სონა შეპკივლებს და ავან-სცენისკენ გაიქცევა.)

დარეჯან. ხი, ხი, ხი!.. ნუ გეშინიან... (მიუახლოვდება) რასა თრთი, სონა?.. ნუ გეშინიან!.. (ხელს მოჰკიდებს და შუბზედ მოჰყავს)

სონა. (ხეწნით) მიშველეთ, მიშველეთ!..

დარეჯან. ხი, ხი, ხი!.. რა სულელები ხართ ახლავარდა ქალები!.. სიზმარშია-გი გათხოვება გელანდებათ. მერე-გი იზრახებით!.. როგორ იქნება სონა!.. მართლა ბავშვი ხომ არ ხარ!.. განა არ იცოდა ცოლის მოვალეობა?!.. მთელი ქვეყნებია ეგრეთ და ვი არა უმჯობესობა-რას!.. (ხუმრობით) ეგრე იცით: პირველად დიდ უარზედა სდგესანთ, მერე-გი შეიხინდებათ თუ არა, პირველი გარბისანთ საწოლ ოთახისკენ... ხი, ხი, ხი!..

სონა. (სასოწარკვეთილებით) არ შემიძლიან!

დარეჯან. რა არ შემიძლიან, ქალო?!.. უმაგისოდ ხომ ვერ გადაჩნებით.., დღეს იქნება, თუ ხვალ... ესლავ გირჩეუნიან მორჩე და მოახსენო—დასუჭე თვალემა, გაიქე, კაიერზედა ჩამოკეიდე საბას.. ხი, ხი, ხი!..

სონა. (თრთის) არ შემიძლიან... მიშველეთ რამე!.. (გამოდის საბა. სონას უფრო აიტანს შიში და დარეჯანს ებლაუჭება)

დარეჯან. სონა ჰგვიანს გოგოა... ესლავ გამოგეუბებს!..

საბა. (უახლოვდება) ნუ გეშინიან, ჩემო სონა... ტყუილად დაიტანჯება... ძილის დროც არის!.. (ერთს მხარეს დარეჯანი უდგას, მეორეს საბა)

დარეჯან. ჰო, ჰო, სონა... წადი, დაიძინე!.. ესლავ წამოვა... (აწვება საწოლ ოთახისკენ წასაყვანად)

სონა. (გაუსხლტება ხელიდგან) არა, თავი დამანებეთ!

საბა. (ბრახს ძლივს იკავებს) თავი დანებე, დარეჯან!.. წადი, შენ დაიძინე... რადემდის იქნება ეგრე!.. (გაბრაზებული გადის. დარეჯანიც შუა კარებისკენ მიდის)

დარეჯან. (კარებში მოუბრუნდება სონას) ხი, ხი, ხი!.. (გადის. სონა შიშით ატანილი დგას და შემოიღობით იცურება აქეთ-იქით. ცოტა ხანს უკან საწოლ ოთახის კარებში გამოჩნდება საბა. საზარელი სანახაობა აქვს: მთლად გაყვითლებული, ჩაცვინული თვალები გველივით იცურებიან, ქვევითა ყბა უთრთის)

საბა. (შედგება კარებთან და ყრუდ) წამო... (სონა მოჯადოვებულივით შესცქერის და განძრევაც ვერ მოუხერხებია. საბა უახლოვდება.) წამოდი!.. (საბა თვალებით მხერვტავს სონას, აჯადოვებს. სონა უმწეოდ შეშურებს და თრთის) წამო!.. (საბა მიუახლოვდება, მაგრამ მოჰკიდებს ხელს და ხელში აყვანა უნდა. სონა საშინელის ძალით გაიწევს და ხე-

ლიდგან გაუსხლტება; საბას თეთრი ტანისამოსის ნაფლეთები შერჩება. სონა მივარდება დივანთან, ბალიშ ქვეშიდგან გამოიღებს რევოლვერს და საბას დაუმიზნებს)

სონა. იფეხი არ გადმოსდგათ! (საბა ჯერ გაშტერებული უყურებს; მერე დინჯად, უშიშრად მიდის პირ-და-პირ გამოწვდილი რევოლვერისკენ) გესწრათ!.. (საბა მინც მიიწევს) გევედრებით... შესდექით!.. (საბა მინც მიიწევს. როცა მთლად მიუახლოვდება, სონა გაიქცევა მეორე მხარეს და ტახტზედ შეხტება. საბა იქით მიდის.) თუ თქვენ მოკვლას ვერა ვბედავ; გეფიცებით ჩემ თავს არ დაგინანებ! (გულზედა რევოლვერს მიიღებს. საბა ჯერ შედგება, მაგრამ ისევ მიაწევს. სონა სსოწარკვეთილებით) შესდექით!.. შესდექით!.. ხე... (გავარდება ლევოლვერი და სონა მკვლარი დაეცემა. საბა მივარდება და მის წინ მუხლებზედ დაეცემა.)

დარეჯან. რა მოხდა?!.. ხე... თავი შოიკავა?.. (დაიხრება და სონასა სინჯავს)

საბა. (წამოდგება დაფანტული, ასე მგონია, ერკვევაო. მერე საზარლად გაღიზარებულს) ხე, ხე, ხე!.. ესტე სელიდგან გამისხლტა?!.. (გაშმაგებული მივარდება სონას და ხელებითა სრვის.) არა ჯერ ისევ თბილია!.. თუ სიკვდილია, ჯერ ჩემი ცოლი გასდეს!.. (დასტაცებს ხელს წასაღებად)

დარეჯან. (გააფთრებული ეცემა საბას და საშინელის ძალით ჰკრავს ხელს, საბა წაბარბაცდება.) იქით, მხეცო!.. (საბა მუშტებ მოკუმშული მიიწევს დისკენ. დარეჯან მივარდება მაგიდას, აიღებს ზარს და დარეკავს. შემორბის ფილიპე.) წადი, შეატეობინე, რომ ზატარადი გარდაიცვალა!

ფილიპე. (შეზარული) გარდაიცვალა?!.. (სასოცებით პირ-ჯვარს გადაიწერს) დემეტო, შეგვიანდე!...

ფ ა რ დ ა .

შედეგები

პიესა 4 მოქმედებად.
კოპის „სევერო ტორელიდან“
მოქმედება მისამამ

ქ უ ჩ ა .
(დიდი მოედანი, შუა სცენაზე აღმართულია მარმალისილიოა ძეგლი, რომელზედაც ლომის ქანდაკება სდგას ძეგლზე. წარწერილია „სიკვდილი შაჰსა“. მარცხნივ შაჰის სასახლე მოხანს.)

გამოსვლა პირველი.

გრიგოლ, ელიზბარ, მამუკა. სოლომონ, გიორგი და სხვა შეთქმული ხალხი. სოლომონი ქანდაკებზე წარწერას ჰკითხულობს, ხალხი ერთმანეთს თითოთ უჩვენებს წარწერას.

ხალხი. სიკვდილი შაჰსა
სოლ. ცეტსელი აფრქეიე, ღამო მინდვრისავ, უნდასს ხელსს შენს ძვირფასს ძეგლზე ადმშიფათი სიტყვა წაუწერნია.
ელიზ. სხვა ძეგლებზედაც ასე სწერია?

სოლ. თითქმის ეგელაზე. მე თვითონ ვნახე
 თეთრ მარმარილოს ქანდაკებაზე
 დიდ ასობით იგი სიტყვები.
 დადი დაუსვამთ შეპარცხვენილი.

ელიზ. მე ეს არ მომწონს. იქნებ ამ ქვევამ
 ჩვენ მოგვყენოს დადი ვნება.

ხალხი. (ამხებრებს ქანდაკებას)
 ამის ღირსი ხარ... ქვეუნი მხერობელი!
 გადმოფრენილო სამხრეთიდან.
 წავიდეთ, ვნახით სხვა ქანდაკები.
 და შტვრად ფაქტით ძველი კერები.

ხმები. წავიდეთ! წავიდეთ! სიკვდილი
 მტარვალს!

გიორგ. ხალხი ჯერ კიდევ უსუსურია.

ელიზ. მეც შეთქმება აჯანყებისა
 ვაი, თუ საქმე უფრო წავაგოთ,
 უტბად იფეთქეს, იწყეს ეგირილი
 და შეიფანეს მით შაჰი ეტვი.

გრიგ. აბა სად თქმულა საიდუმლო ხალხმა დაჭყ-
 რის?

დამნაშკენი თვით ჩვენს ვართ, ჩვენ ვაკებთ ზასუხს.
 თითქმის ვიღაცა ძალას გვარტანდეს,
 ვერ შეგვიანხავს გულს საიდუმლო
 და საქართველოს სადღეგრძელოც ვსვით.

მამუკა. მეც შეთქმება მათმა ეგირილმა.

სოლ. ხალხთან წავიდეთ, თვალი ვაღებთ.
 (გაღიან)

გამოსვლა მეორე.

სვიმ. მასი შვილი ვარ! დამე თენდება
 და დღე დამდება, მაგრამ გულს სევდა
 და შივი ფიქრი არა ჰქონდა.

ვითა აჩრდილი თავს დამტრიალებს,
 თითქმის შუბლზედა სისხლის ასეთგან
 დრმად წაეწვროთ ჩემი შერცხვენა.

დამე ხიდის ქვეშ მე გაზათევე
 და წელის ჩქრალი თუ ნელი სიო
 არ მასვენებდნენ, ურს ჩამძხოდნენ:
 შაჰია, შაჰია მამაშენიო.

• შემდეგ გაველი ტრიალს მინდორზე,
 მაგრამ იქნე კი მკრთალი ვარსკვლავნი
 ზიზღით მიტქვრდნენ, მიბნულდებოდნენ.

განთადისს ვიხილე ჯვარი,
 ხალხისგან ერთ დროს გზად აღმართული,
 მუხლთ მოვიყარე, მსურდა შელოცნა
 მაგრამ ვერ შევძელე! — მისი შვილი ვარ!
 მთლად გაშეყინა ძარღვებში სისხლი!
 დიან, შვილი ვარ იმ წვეულისა!
 ჩემი მამულის დამღუპელისა.

გაგების დღიდან მე აღარ ძალიან
 ვიხილო დედა, მამა მოხუცი.
 მთელ დღეს ვიარე უგზო-უკვლოდა
 და დალაღული, დონე მიხდილსა
 ტრიალ მინდორზე მიმძინებოდა.
 შემდეგ წინაშართ საფლავნი ვნახე.

იქა მეფობდა მკვდრული სიჩუმე.
 მსურდა მთ ახლო დამდგარვიფივი,
 მაგრამ რა ადგილს მიფუხვლოდი,
 უტბად მომქმამ: ვინ ხარ შენაო?
 უგულვებელ შევეს ჩემთა წინაშართ,
 აწ უგზო-უკვლოდ დავესტები
 და ჩემი ალქმამ... (შემკრთება) ალქმამ მივეცი!
 მაგრამ ვით შევძლო აწ აღსრულება,
 ოდეს ბუნების უტყუთსამეფომ,
 გმირთ საფლავებმა და მათ აჩრდილთა,
 თითქმის ენები ამოდგესო,
 ერთხმად ეგირილით მე მომძახეს!
 განგვმორდი, წადი ნაბიჭვაროვო!
 ოჰ, ჯოჯოხეთო! (ისმის ძახილი: სვიმონ!)
 გოგნებ მოდაინ

გამოსვლა მესამე.

შემოდის გრიგოლ, შემდეგ ელიზბარ, სო-
 ლომონ, ია, მამუკა და სხვები.

გრიგ. სვიმონ!

სვიმ. აქ ვარ! გვიან მომანხეთ!

გრიგ. მე, მეგობარო, ბევრი გეძებე.
 გაიკე ჩვენი უბედურება?

სვიმ. უბედურება? — რაო რა მოჭხდა?

გრიგ. ჰქვდავ წარწერას?

სვიმ. (კითხულობს) მერე, რა იყო?

გრიგ. შაჰი ტენხლს აფრქვეს, ძლიერა
 შეურაცხეთის მიეწებისთვის. | სტხარობს
 ეჭვით ბრალს სდებენ უბრალოდ კაცსა,
 და თუ არავინ გამოტყდა მათში,
 ეგელას ხვალ დილით თავებს მოჭკვეთენ.

სვიმონ. (გამოეცვება და უცბად)

მე იმედი მაქვს, რომ გამოტყდება.

გრიგ. ტუფილად ჰფიქრობ! გმირი არ არის,
 ვინც ბნელს აფარებს თავის განზრახვებს
 არც ძალა შესწევს გამომუღანებას.

სვიმ. მამ ხვალ დალაზე თავებს მოჭკვეთენ?

გრიგ. ნუტა იტოდე რა ვაუწყებებს!

სუეკეთის მამულის ერთგულთ.
 ღვეახიც მათთან შეჭვრებალია!

ელიზ. მამ ჩვენი ბედი ამ დამ რომ გადასწუდეს,
 ნიშანი მივცეთ აჯანყებისა.

მამუკა. მე კი არ გიჩვევთ. კარგად და-
 ვამ ამავამ დღეს შაჰის ჯარი | ფიქრდით.
 ფუნს დაყენა და მზად არიან
 ვინც უნდა მოჭხკდეთ — აღარ დაინდონ,
 თუ ხერხით არა — ვერას გახვდებით

ელიზ. ეხლა აქეთკენ თვით გამოავლის

სვიმ. (შემკრთალი) ის გამოავლის?

ელიზ. რომ განჩინება ხალხს წაუკითხოს.

გიორ. მამ ავასრულეთ ჩვენი განზრახვაც
 და აჯანყების ნიშანი შევცეთ!

სვიმ. სახეს ვიხილავ!

ელიზ. შენც ჩვენთან დარჩი.
 უნდა იცნობდე მის სახეს კარგად,

რომ შემდეგ გულში ჩასტე მსვილი.

სვიმ. ესლა აქ მოვა... სხეს ვიხილა...
გამოსვლა მეოთხე.

(ივინივე. შაპაბაზი, ალაუსუფ, დაულ-ბეგ, იბნ-კაი, ჯარის უფროსი. ჯარი და ხალხი. შაპს ფალავანდიშვილი მოსდევს. ხალხი ყვირილ-კიჟინით შემოდის, უკან თორმეტი ტყვე მოჰყავთ.)

ჯარ. უფრ. გზას ჩამოყვით. აბა ტყვეები წინ მოიყვანეთ.

სვიმ. ოჰ საშინელს წამს განვიცდი.

ელიზ. აგერა შაპი თავის ამალით...

და უკან მოსდევს წარჩინებულნი. მაგრამ, ვის ვხედავ? ფალავანდიშვილს? ფილოც აქ არის, ეს რას ნიშნავს?

მამუკა. (ჩუმად უჩურობს) მან ხომ არ გაგვცა...

(შემოდის შაპი ამალით)

სვიმ. ჩემს ახლოს არის. ესლა შევიტეობ, მართლა მამა ჩემი თუ არა?

მე არა მჯერა. დედამ იტრუა.

გრიგ. რა გემართება? რადა ჰქანალებ?

სვიმ. არა მიშავს-რა... მაღე გაიფას. (შაპს უახლოვდება და შემდეგ შემკრთალი უკან დაიწევს)

ოჰ საზიზღრობავ! მსგავსება არის!..

შაპი. (ხმა მალლა და სასტიკად.)

ისმინეთ ყველამ და ეს იტრადეთ, რომ ჩემი სიტყვა კახანი არის. წუნელ ქალაქში ათ ქანდაკისთვის ბორცტს ქურდულად ზედ წაეწერა: «შაპს სიკვდილი!» და მეც თქვენგანს რიცხვით ამდენსვე მისყენებლად მოვითხოვე, რომ ძეგლთ წინაშე მივაფიქროვინო და კვლავ გიჩვენო ჩვენთა მძლეობა. აღლაპი არის ჩემი მიფარველი და იტრადეთ, რომ დადა მე, სულგრძელს, თქვენსა მიფარველს ხელთ მაქვს ხალხთ მოწ-

უალებაც:

თუ გი გამოტყდა ბორცტ მომქმედი, სხუებს სიკვდილი ენატრებო. ხვალ საღამომდის თქვენ ნებს გაძლევეთ კარგად იფიქროთ, ასწონ-დასწონოთ და დამნაშავე წარმომიდგინოთ, ან და ნებითა თვით წარმომიდგეს, თუ გსურთ, რომ ათნი არ დაისაჯნენ.

(ხალხში დრტვინვა)

სვიმ. თითქოს მნათობის სხივი მომთინა და ბნელი სული კვლავ გამინათდა. არც გამოვიცხადებ მე ამ საქმისთვის და უოჟლად შემძლე ცოდვას შემინდობს, ისე მოგვკვდები, რომ ვაღს მოვიხსნი, გამოვიხადი ჩემსა შერცხვენას.

(შაპს ამაყად და გაბედულოდ)

აჰა, ძლიერა! თქვენ წინაშე სდგას თქვენი დიდების დამმტრებელი. და დამნაშავე მე ვარ სვიმონი, შვილი დაფით მანაბელის!

ყველანი (შემკრთალი) სვიმონი! **შაპი;** (აღელვებული)

თავსედა! მერე რათი ამტკიცებ?

სვიმ. მე შეურაცხვევე თქვენი კერებო და დირსიც მე ვარ დიდ სასჯელისა.

სოლ. ნუ თუ ეველა ეს მართალი არის?

შაპი. გაჩუმიდით!—სტრუბოთ!

სვიმ. როგორ, მე ვტრუბო? მაგ სიტყვე-ფიციცა, ვერაფერს გამოიუღადა! | ბის თქმას

შაპი: მომწონს ესრეთი გამბედაობა, მაგრამ აქ ეგ არ გამოგადგება.

ადრე მიგიხვდი სულის კვეთებს და კარგად ვიცი, თავსედა ბეშვო, წუნელ სახლს არც კი გასცილებიხარ! ვეძებ მე ნამდვილ ბორცტ-გამოცხვენელს.

სვიმონ. ეს მე განლაგარ!

შაპი; (ჩუმად) გაჩუმიდი! არ მსურს შენი მინდა დავისნა განსაცდელისგან, | დალუზა.

ვით მამაშენი ერთხელ დავისგან.

მე კარგად მესმის, რასაც ჩავდივარ,

შენ კი ეცადე, ნურაფერს მკითხავ!

საკმარისია ერთი სიტყვა ვთქვა და თქვენს ოჯახს ისეთს საშინელს დადს დავსვამ, რომ სუკუნოდ ვერ ამორეცხოს.

სვიმონ. ოჰ, ფოჯობეთო!

შაპი. (ხმა მალლა)

იტრადეთ. ხალხო, რომ მანაბელმა თავის ქებითა იტრუა ჩემთან და დამნაშავე არც არის იგი. უნდა იზოვნოთ ნამდვილი ჩვენი შემარცხვენელი, თორემ ხვალ დილით ერთის მაგიერ ათი მოგვკვება. აბა წავიდე! (გადის ამალით)

გამოსვლა მეხუთე.

ივინივე გარდა შაპისა, ამალისა და ხალხისა **გრიგ.** რა გითხრა უფრში, რას ჩურჩუ-

ლობდით?

სვიმ. კემუდარებით, ნურაფერს მკითხავთ. მე სიძულვილი გამოიორკეტა,

რამ მომხიბლველი სუხთქვა ვიკრძენი.

გიორ. საზერობილისკენ ტყვედ თავი უკრეს და ხვალ დილითა თავებს მოჭკვეთენ. ამასუდ მეტი დამტრებდა?

სვიმ. ოჰ ღმერთო ჩემო! რა შემართება?

გული კანალებს, მუხლთ შეკვეთება!

გრიგ. მამულისშვილნო! ესლა განუშორდეთ და სათათბიროთ კვლავ შევიკარბნეთ ხვალდამ ელიზასარ ერისთავთანა.

შენ კი, რომელსაც იმედით გამოხერხეთ,
 შურს იძიებ მამულის მტერსე.
 აბა, გაუმორდეთ! ხვალ ღამ შენთან ვართ!
ელიზ. მეც დაგიხედებით და ეს იცოდეთ,
 რომ მხოლოდ სამკერ დაჭკარით ჭიშკარს.
 და ეგ იქნება თქვენი ნიშანი.

(სხვა და სხვა მხრით იშლიებიან)

გამოსვლა მეექვსე.

სვიმ. (მთვარე ამოდის და ნათელ
 სხივებს მოჰფენს)

«შენ კი, რომელსაც იმედით გამოხერხეთ.
 შურს იძიებ მამულის მტერსე!»
 მკვლელი შევიქმნე მამიჩემისა,
 თუ ვუღალატო ჩემთა მეგობართ?
 ტეცხლი მედება მკხნებაზე გულის
 და არ მასვენებს, მწარედ მკვინებს.
 რად ვერა ვბედავ თავი მოვიკლას?
 თრში ერთია: ან უნდა მოვიკლას
 შიში მტარვალთ, ან და ვუმტეუნო
 მრავალ ტანჯულს ჩემს სამშობლოს.
 სხვა გზა არ არის! ნუ, ნუ ემდურთ
 ბედს თან დაუფილოს, გულს ტანჯულს!
 დღეს შეურაცხეთ მან ჩემი გვარი
 და მოხუც მშობელთ მწარედ დასცინა.
 ის უნდა მოკვდეს და მისი სისხლით
 ჩვენი შერცხვენ ჩამოვიბანო.

რა ხსუნს გავტემ შერე დეაჩემს,
 როცა იმ სისხლით შევისვრი ხელსა,
 რომელიცა სჩქევს თვით ჩემს ძარღვებში?—
 ამ ბოროტ საქმეს ვერ მოვიქმედებ!

ოჰ შემობრალე, გულთამხილავ!
 ჯერ კიდევ გუშინ მიუვარდა ხალხი,
 მიუვარდა ჩემი სამშობლო მხარე,
 ზატვის ვსტემდი და ვადიდებდი
 ჩემსა ნათესავთ და მეგობრებსა.

ქვეყნად ვტეცხლობდი კეთილ საქმისთვის
 და მრწამდა კვალად ჩვენი ადღეგნა.

სულით სხეტაკი და გულით მშვიდი
 დიად მომავალს დავისახავდი,
 შორით შესმდა სატრფის ალერსი,
 ვგრძნობდი, მელოდა მშვიდი სიტყვებზე,
 მაგრამ დღეს რა ვარ, რას წარმოვადგენ?
 დღეს მწარე სევდა სულს დამწოდის
 და, ვით არწივი, გუელვით მიაღდრის.
 განქრა იმედი, ტუბილი ოცნება!..
 სიტყვების სხივი ადრე ჩამიქრა...
 ახ, სადა ვბოგო სულის სიმშვიდე?
 ნეტა სამარე კარს გამოვადგეს
 და ტანჯულ გულს მიიბარებდეს.

(ლონემიხილი კლდეს მიეყრდნობა.
 მთვარეს ღრუბლები გადაუვლის და ისევ
 გამოანათებს. გარედ ისმის სიმღერის ხმა
 საკრავზე დანამღერი.)

ს ი მ ღ ე რ ა :

ტურფავ, მიმღერე ჭანგი ციური,
 რომ გულმა ჩემსან გამოიდაროს;
 შორს გადატეორცნოს ზადე სევდისა
 და კვლავ ადღეგნა სულსა ახაროს.

შუბლი შემემავე ვარდ-ზამბახებით,
 გადამაფრინე ოცნების მხარეს;
 იქ, მშვენიერა, მომიადერე,
 მკერდს მოესვენე ტურფობით მკხნებადეს.
 ხმა შეწეობილად მომართე ჩანგი,

ნელად მიმღერე ციური ჭანგი;
 მწარე წარსულის მსურს დავიწეება,
 გრძობათ სიმშვიდე სულს ენატრება!..

სვიმ. ციური სმეობი! დრმად გულსა სწვდება.
 ვიდაცა მღერის შევარებული.

გამოსვლა მეშვიდე.

ელა და სვიმონ

(ელა შემოდის პირბადე ჩამოთარებული
 და შეუმჩნეველად სვიმონს უახლოვდება)

ელა. სვიმონ!
სვიმონ (შემეკრთალი)
 ვისი ხმა მესმის? ვინ დამიძისა?
 როგორ, აქ ჩემთან ვიდაცა ქალი?

ელა. კთხოვ. მანტიო, მაგრამ აქ დარჩი,
 ნუ ნუ გამოიბი, ზიარს ნუ მარადებ.
 უნდა გადასწედეს ჩემი სიტყვებზე.

სვიმონ. ქალი, ვინ ხარ?
ელა. ვისაც უეფარხარ და ეეფარები!

დიდი ხანია თვალურს გადავებე,
 დიდად ვნატრობდი შენსა შესვედრას,
 რომ გამემუდავნა გულში ნადები,
 მაგრამ ვერ ვბოგე დროი ნეტარი.
 დაფიქრებული შეხი თვალემა
 სხივსა მაფრქვევენ და სულს ალხენენ.

(მიუახლოვდება და ხელს მოჰკიდებს)
 აწ დრო ვიხელეკე და მსურს, ძვირფასო,
 გარდავიმადო საიდუმლონი.
 მიუვარხარ, გესმის!

სვიმონ. რა? გიუვარვარ!..
ელა. ვით ნორჩი ვარდი გაზაფხულის

კარდაიშლოს დილის სხივებზე
 ესრედ ამ გულმა უნდა იფეთქა
 და აფრთოვანდა შენთან ყოფნათა.
 აი, ეს ხელი ჩემს ხელებსა სწვავს,
 და ვერ კი ვბედავ გულს ჩავიკანო.
 ხშირად მსურდა მარტო შეტერადი
 და გამემუდავნა, რაც ეხლა გითხარ,
 მაგრამ მაგდენი გამოვადობა
 უბედურს გულს თან არ დავუკლავა.

სვიმონ. ამბობ: გიუვარვარ...
ელა. შერე, რა დროდან. ზირველად გნახე

ხის გვერდით იდექ
 მონასტრის ახლას მეგობარ შორას

ცად ხელში ვარდის ათამაშებდი
 და მუროში ხმალი გეჭირა.
 და ამ დროიდან ღრმად გულში ჩამრჩა
 არ მშორდებოდი, შენზედ ვფიქრობდი.
 შენ იქ დაგვარდა დაბლა უფაილი
 ავიღე იგი და გულს მივაკარ.
 დღესაც სხსოვრად მაქვს შენსხული.
 მაგრამ ის მაკრთობს და ის მაძინებს
 რომ არ მიიღებს ჩემ წრფელ სიყვარულს
 და რა გაიკვებ ჩემს ვინაობას,
 განრისხებული დამკობ უბედურს.
 მაგრამ არ ვხადვლობ, დე, ასე მოჭხედს.
 ჭოი, სხობლო! ნუ თუ შენთვის
 მუხთალი ბედი სსტიკი იყო?
 დმერთო დმერთო: ნუ თუ მეც ვჭნოვე
 სიკვდილს წინ ბედნიერება?
 მისმინე ქალო. — მე უხდა მოვეკდე!
 ამ მოკლე სხითაც ბედნიერაფარ...

სვიმ

ელა. შენ უხდა მოჭკედე?
სვიმონ. გადაიყარე სხსეს ზირ - ბადე
 და ამ ბნელ დამეს. ვინც უხდა იყო.
 გამომეტხადე მათობ ფარსკვლავად.
 ვედარ ვაილაფ მზის ცხრაგელ სხივებს,
 მაგრამ არ ვეკვდები მე უნუგეშოდ,
 რომ არ შეუფროდა ჩემს ბედის ვარსკვლავს.
 რომელიც ბნელათ მოცულ დამეს
 გულით შწუნარეს თვით მომეკვლინა. —
 ასე განტეხს, სხანს სურვება!
ელა. სთქვი კიდეგ რამე, რომ დავსტეპე
 მაგ სმით.

ბუღბული მსოფლად დამითა ჭკვალბოს
 და თუ შენ სდუმხარ, ნება მომეცე
 რომ შენს ბატეს მე დავუკონო!
 (პირბადეს აიხდის და რა იცნობს სვიმონი
 ელა შემკრთალი ხელსა ჭკრავს და
 მოიშორებს)

სვიმონ. ელა! ოჭ დმერთო! არ მომეკარო!
 შენ ხომ შაქისა სიყვარული ხარ!
 ჩვენი შხაგურელის!

ელა. ნუ შემჩნებებ! ამ გულს უყვარხარ!
 და სიყვარულმა მტერი არ იცის.
 მერე კანა მე თქვენი მტერი ვარ?
 არა. ძვირფასო! გთხზო შემობრად!

სვიმონ. მუხთალო ბედო,
 გიწვევს შიფუადად!
 სამშობლო მიწვევს დღეს ბრძოლის ველზე
 და ხელში მაწვადის მეტროძლის მახვილს
 და მამჩემს უხდა გულს ჩავტე.
 დაიხ, მამჩემს! ჩემს სისხლსა და ხორცს!
 გულმა ძლიერ იკრძო ტრფობის ნექტარს,
 თაფლმა ვნაფე ბედის ვარსკვლავი,
 სიამ დამბერა სიყვარულისამ,
 მაგრამ იქაც კი წინ შედობება
 ცოდვა, სირცხვილი, დანაშაული!

ელა. აგრე ბორბტად რისთვის მიტქერი?
 რად ცდილობ დვარძლით ადავსო გული?
 უური დამიგდე, ინაცვალე
 სიმდიდრე, გრძნობა და სიყვარული!
 შენთვის ვეცდები გადავიფურჩქნო,
 ადვილს ტრფობით და კავიხარ?
 ცისა მსათობად გადავიტყევი,

რომ მერთალი სხივი გადმომაყარო.
 ბაღში დაგატეობ ნელ სურნელობით
 და გაგინათებ წვედიად დამეს.
 შენთვის ვიცოცხლებ, შენთვის მოვეკვები,
 შენ განაცვალე გულის სიამეს!
 აი, ხელთ გქონდეს ეს განსაღები,
 ხვალ სლამითი გამომიარე.
 ბაღში ვიქმნები მსოფლად მე და შენ... —
 მამანდე გული შენი მკვსნებარე.
 და თუ არ მოხვალ, წამიყვა შენთან...
 მხად ვარ გამოკვეე თონსავე მხარეს;
 შაჭი კი მძაკს, შეზიხდება...
 ჩუმად ცრემლს ვაფრქვევ მსთან მღუღარეს.
სვიმონ და შახ აბაზი...

ელა. (აწყვეტინებს) მეტად სსსტიკი,
 უღმობელია!

სვიმონ. მამ გეზიხდება!
ელა. აგრე იგიტა არის მოწამე,
 მსთან — სიცხლეს სიკვდილი მივობს!
 წამიყვა სხვაგანთ, თუნდ გამოიტაცე...
 ერთად ვიცნოფროთ...

სვიმონ. მე ხომ გიყვარვარ:
ელა (მიყვარხარ) ჩემო ძვირფასო!
სვიმონ. მამ გამოკვეელი ხვალ სლამითი.
 ბაღში იუავი და მომულოდე. — (თავისთვის)
 იქ ავასრულებ ჩემს განზრახვას
 და ვაღს მოვიხდი სამშობლოსს!

ელა. ოჭ დმერთო ჩემო, რა უცბად მოჭხდა!
 ბედნიერი ვარ! ხვალ ჩემთან მოვა. (გარბის.)

ფ ა რ დ ა

ნუსკალ ხანი

ისტორიული მოთხრობა.
 (გუძღენი ძმებს კოტეს და მიტროს).

XVI

თეორად შედგება განთიადმა აღმოსავლეთი,
 სტყორცნა სინათლის ისარი ღამის წყვილიადს. გამო-
 ეღვიძათ და წამოიშალნენ თავიანთ უშიშარ ბუდე-
 ებიდან „ფრინველნი მალლის მთისანი“. აქა-იქა ნის-
 ლები, რომლებშიაც ჩახუტებულყოფნენ მთის მწვერ-
 ვალოები, გაიფანტ-გამოიფანტნენ და დაილივნენ
 ცის სივრცეში. ერთი რამე ნისლის, ან რამე ღრუ-
 ბელის ნამცეციც არსად სხანდა. სინათლემ სძლია
 სიბნელე და გამარჯვებულმა შეამწყვდია იგი უფს-
 კრულში... ფერი იცვალა აღმოსავლეთმა: წითლად
 შეიღება და, შემდეგ არ განვლო ბევრმა ხანმა, გა-
 მოჩნდა კიდევ ქვეყნის დიადი მნათობი და სულის
 ჩამდგმელი... მისი პირველი სხივი მოჭხდა მთების
 მწვერვალოების თოვლიან-ყინულიან გვირგვინს და
 შეეთამაშა მის თვალ-მარგალიტებს...

ფარსმიდან გირვეს წელფერდოზე მიმავალ სა-
 ცალფეხო ბილიკზე გამოჩნდა რამდენიმე მხედარი,
 რომელნიც თქრიალით მიაქენებდნენ ცხენებს. შო-
 რიდანვე შეატყობდით, რომ ეს მხედრები დაღესტ-
 ნის შეილები იყვნენ.

ნუსკალის ბანაკი ფეხზე წამოდგა და მოუთმენე-
 ლად ელოდა მხედრებს. ბევრ ხანს არ აცდევინეს
 მხედრებმა. მოყარეს ოფლში გაწურული ცხენები

ბანაკში ჩამოხტნენ და მყისვე მიაშურეს ხანის კარავისაკენ.

— რა ამბავია, საიდან მოდიხართ?!. ჰკითხა ნუსკალმა მხედრებს და მის სახეს მღელვარება დაეტყო.

— ფარსმიდან მოვდივართ, დიდებულო ხანო, მღელვარის ხმით უპასუხეს მოსულეებმა—უბედურება დაგვატყდა თავს... შეერთებული გურჯების და თუშების ჯარი დაგვეცა გურჯების და თუშების ჯარი?..

— რას ამბობთ... როდის და როგორ?!. მოუთმენლად გააწყვეტინა ზარდაცემულმა მურთაზმა.

— განთიადისას, მოახსენეს მხედრებმა,— როდესაც მომეტებულ ჩვენგანს ისევ ღრმად ეძინა, როგორც მთის ზევი მოულოდნელად თავს დაგვატყდნენ და მუსრი გაგვაველეს. ეხლა აქეთ მოდიან. ჩვენ მარჯვით გვყანდა ცხენები და მოვაშურეთ, რომ თქვენთვის შეგვეცუბინებინა.

ნუსკალმა გასცა ბრძანება, რომ ჯარი მომზადებულიყო საომრად. მურთაზი შეუდგა თადარიგს. არ გაიარა ბევრმა ხანმა, გამოჩნდა ფარსმის მხრიდან, გირევის პირდაპირ, თუშ-კახელების ლაშქარი. ავარიის მბრძანებელმაც დაახვედრა საომრად მომზადებული თავის დილო-ლეკი. კარგა ხანს იღვა ორივე მხარე ერთ ალაგას ერთი ერთმანეთის პირდაპირ. გადაპყურებდნენ ერთმანეთს, თითქო თვალით ზომავდნენ ერთმანეთსაო...

აჰა ლეკების მხრიდან გამოსხლტა მურთაზი, შეათამამა ჰაერში ხმალი და გადასძახა თუშ-კახელებს.

— აბა, გურჯებო, ვის უფრო მოგწონს თავი?!. ვინა გყავთ მომეტე?!.
— მე ვარ, წუნკალო, დაიძახა მჭეხარე ხმით ანდერაზ საგინაშვილმა და ჰკრა კიდევ დეზი ცხენს.

— მოითმინე, უთხრა საგინაშვილს ლეკების მომეტემ,— ერთ წინადადებას მოგცემ, თუ თანახმა გახდები.

— ყოველიფერზე მზადა ვარ, უპასუხა ანდერაზმა,— ბძანე.

— მზადა ხარ, რომ აი იმ წყალში ჩავყაროთ ცხენები და იქ შევებნეთ ერთმანეთს? უთხრა მურთაზმა. რა მიათითა პირიქით თუშეთის ალაზანზე, რომელიც იმ ალაგას ისე ხტის და ღრიალებს თავის ვიწრო კალაპოტში, თითქო დაქრილი მხეციაო. *)

— გახლდეს შენი ნება: მიუგო საგინაშვილმა. ამ სიტყვებით საგინაშვილი დაბრუნდა თავის ჯარში. ერთ აზნაურშვილს გამოართვა აბრეშუმის მოსართავი, *) გამოუცვალა თავის ცხენს, რომელსაც თასმის ეკრა და გააქანა ცხენი ალაზნისაკენ. ორივე მომეტემ ჩააგდო ცხენი ალაზანში. გაშმაგებული წყალი ცხენებს გვერდებამდის სწვდებოდა და ძალოვანად სცემდა გაშმაგებულ ტალღებს. ორივე მოპირდაპირე ლაშქარი სულ განაბული თვალყურს ადევნებდა მომეტეებს. მიუახლოვდნენ ერთმანეთს თუ არა, ორივემ იძრო ხმალი. კარგა ხანს კეჭნეს ერთმანეთი, მაგრამ ვერავენ ვერ მოახერხა, რომ სასიკვდილოდ მოექნა ხმალი. წყალი თანდათან აახლოვებდა მეტოქეებს და ბოლოს ახლა კიდევ ერთ-

*) თუშების გადმოცემით.

თმანეთს მათი ცხენები. აქ ხმალი გაუქმდა. მტრებმა ხელი სტაცეს ერთმანეთს. ხან ერთი იზიდავდა და ხან მეორე. ბოლოს მოიზიდა საგინაშვილმა რაც ძალი და ღონე ჰქონდა მეტოქე და ლეკების მომეტე—მურთაზი უნაგირითურთ გვერდზე მოექცა ცხენს.

რასაკვირველია, რომ თასმის მოსართავი, რაც უფრო ღებება, იმდენად უფრო ბოშდება და ამისათვის ბევრ ხანს ვერ გაუმაგრდებოდა მურთაზს უნაგირს. საგინაშვილმა-კი იხერხა, აბრეშუმის მოსართავი შემოუკრა თავის ცხენს და აბრეშუმში ხომ რაც მეტია წყალში. უფრო მაგრდება.

მურთაზმა ნუსკალ-ხანის მხედართ მთავარმა, დაღესტანის მომეტემ პირიქით თუშეთის ალაზანში ჰპოვა ცივი სამარე.

— დაჰკარით მაგ წუნკალებს, გამარჯვება ჩვენია!.. შეჰყვირა თავის ჯარს გამარჯვებულმა საგინაშვილმა, რა გამოახტუნა ცხენი წყლის ნაპირას. როგორც გაზაფხულზე ერთ მთის კალთაზე მოსხლტეს თოვლი და დაზავებული ქექით და ზარით ეცეს ღრეხეებს, გლეჯდეს, მიწასთან ასწორებდეს რაც გზაში დაბრკოლება რამე შეჰხვდებოდა, როგორც აღორბებული წყალი ლეკავდეს არე-მარეს—ისე თუშ-კახელები დაატყდნენ განთქმულ მხედართ-მთავრის სიკვდილით თავს ზარდაცემულ ლეკებს. ასტყდა საშინელი ხელჩართული სასიკვდილო ბრძოლა: სიკვდილმა გაშალა მძლავრი ფრთები და გაბატონდა ბრძოლის ველზე. მეგრძოლთ კიყინა, წყევლა-მუქარა, დაქრილთ კენესა და გმინვა უერთდებოდა ხმლის წკეპას.

ორივე მხარე იბრძოდა გაშმაგებით. თავგანწირულად. ნამეტნავად თუშები, რომელთა შურის ძიების ფილა ბევრი ხანი იყო, რაც პირს ვადმოლიოდა. მათ აგონდებოდათ თავიანთი დახოცილი თანამოძმეები. მიწასთან გასწორებული ციხე-კოშკები და სოფლები, მათ თავს დაპყურებდა მათი თანამოძმეების გვამებით მოკენჭილი და სისხლით მორწყული სამშობლო მთები—რომელი მათგანი წაიწვედა უკან, არ შეაკლავდა თავს თუ-კი საქმე ამას მოითხოვდა...
სიმრავლით სჭარბობდნენ ლეკები. სიმრავლით გათამამებული უფრო და უფრო თამამად აწვებოდნენ თუშ-კახელებს. ერთ მხრივ ანდერაზ საგინაშვილი იბრძოდა, როგორც ღომი და სადაც უფრო გასპირისი იყო, იქითკენ ეცემოდა და სულს უდგამდა თავის მხედრობას. მეორე მხარეს შეფიცულთ გუნდი შეჭრილიყო ლეკების შუა გულში და თუშკა მტრის გაშმაგებული ტალღა ტალღაზე ეცემოდა, მაინც წინ და წინ იწეოდა. ამ გუნდს მისდევდა სისხლის ბილიკი, მოკენჭილი მტრის გვამებით. მისი მიზანი იყო მიეხწია ნუსკალის კარავამდის.

ამ შეფიცულ გუნდს გადაეღობა წინ აბდულა თავის ანდაქოელებით.

— ჰაი, ღორო, სწორედ შენ მენატრებოდი და აკი შემხვდი კიდევ! წამოიძახა ბაჩომ, მოჰკრა თვალი აბდულას თუ არა,— აბა ეხლა წაგვართვი იარაღი, თუ ბიკი ხარ.

*) თუშების გადმოცემით.

პასუხის ნაცვლად ანდაქოელმა მიაგლო ცხენი და მოუქნია კიდევ ხმალი. ჰკრა ბაჩომ ხმალი ხმალს და მარალივით გადაუმტვრია. აბდულა გამოესალმა სამზეოს.

— ეგრე, ძმაო, დაჰკა!.. წამოიძახა აღფრთოვანებით ომალოელმა, რომელიც ძმურად უქერდა მხარს ბაჩოს და თვითონაც ერთი მტერი გამოასალმა იმ დროს სამზეოს.

რა დაინახეს თავიანთი წინამძღოლის სიკვდილი, ანდაქოელები შეკრთნენ და უკან დაიწყეს ხევა. შეფიცულებიც მისდევდნენ კვალ-და კვალ და ძვირად თუ თავზედი ვინმე მტერი გაბედდავდა მათ წინ აღმდგომას და თუ გაბედდა ბევრს ვეღარ იხარებდა. აჰა, მიახწიეს ნუცალის კარავამდის, მაგრამ ამ დროს კარავი წაიქცა. და ეს იყო ანდერაზ საგინაშვილი, რომელმაც „ნუცალს ჩაუქრა კარავი ნაკუდაურთის ხმლითაო“...*)

დასცეს სიხარულის კიჟინა თუშ-კახელებმა, რა დაინახეს კარავის წაქცევა. ნუცალის კარავთან ასტყდა საშინელი ხოცვა-ჟლეტა და სისხლის ღვრა. სიცოცხლე ებრძოდა სიკვდილს ნამეტნავად იქ, სადაც იბრძოდნენ შეფიცულები.

ბევრი არ გადურჩა სიკვდილს ამ შეფიცულთაგანი და ვინც გადარჩა, ისიც სისხლისაგან ილეოდა. გაცხარებული ბრძოლის დროს ბაჩო უცბად შესდგა და ერთ ალაგს მიაჩერდა, ამართული ხმალი ძირს დაეშო.

— რას შერებები, ბაჩო, რად შესდგევი?! დაუყვირა ომალოელმა თანამომძმეს.

— ანთა, მოუკლავთ ამ ძაღლებს... ამოიკვნესა ბაჩომ და მიათითა დევდრის ანთას გვაშზე, რომელიც მხალივით დაკუწული იწვა ხანის კარავის გვერდით.

ამ დროს ერთმა ლეკმა დაჰკრა ბაჩოს გვერდიდან ხანჯალი და განგმირული ბაჩო დაეცა ანთას გვაშზე, მაგრამ არც ბაჩოს მკვლელობა იცოცხლა— იქვე ომალოელმა მოუღო ბოლო. ამ ლეკით დაასრულა ომალოელმა ხელის ქნევა. ამანაც აქ დალია გმირული სული და შეფიცულ ამხანაგებთან ერთად პირნათლად წარუდგა სულეთს წინაპრებს წინაშე.

ამ დროს ჰელოს მხრიდან გამოჩნდნენ ფშავ-ხევსურები. დაინახეს ფშავ-ხევსურებმა ბრძოლის ველი და მისი ქარ-ცეცხლი. დაინახეს, თუ როგორ აწვებოდა სიმრავლით გათამამებული მტერი მათ თანამომძმეებს. გაიფრვა მბრწყინავ მზის სხივებზე მათმა ფარ-ხმალმა და მებად და მედვარად დაატყდნენ თავს ლეკებს. თავს ზარი დაეცათ ლეკებს, დაღესტნის შვილებმა ვეღარ გაუძლეს კახ-თუშ ფშავ-ხევსურთ შეერთებულ ძალას.

გათავდა ბრძოლა. დამარცხებული ლეკები გაიქცნენ. გაძლა კაცი სისხლით და მით დააკმაყოფილა თავის გაუმაძღარი გული. მთელი გარევის ვაკე მოიკენჭა მკვდრების გვაშებით. მწვანე წითლად შეიღება, გროვა გროვა იდგა მკვდრებისა. ერთიერთ-მანეთს მოშორებული თავი, ფეხი, ხელი ეყარა აქა-იქ ბრძოლის ველზე. დაჭრილი კვნესა, გმინვა, ხეყნა და მუდარება: მიშველით... წყალი... მაგრამ არავის ესმოდა. მხოლოდ ესმოდა სიკვდილს, სიკვდილი იყო მათი პატრონი, ის ევლებოდა მათ თავს, ის იხუტებდა მკერდში...

ყურადღებებს უფრო ის ალაგი იქცევდა, სადაც იბრძოდნენ შეფიცულნი და სადაც ბაჩომ და გიორგიმ დალიეს გმირული სული, შეფიცულთაგან

ნი არც ერთი არ გადარჩა სიკვდილს. ყველამ შესწირა თავი მამულს და მით აასრულა ფიცი.

რა იქნა ავარიის მბრძანებელი? რა მოუვიდა ნუცალ ხანს?

აი რას მოგვით, რობს თუშური სიმღერა:

«... ცოლი ნუცალის სტარდა, ნუცავი ნუცალ რა იქნა? ნუცალი ახდენა მკალა იორნებს ჩაქქინდა ბრჭყელითა!...»

თუ რა თავს ზარი დასცეს დაღესტნელებს თუშ-კახ-ფშავ-ხევსურებმა სიმღერა განაგრძობს:

«ლეკთა სტირანს ქალეია: ადარ მოგვივლენ ქმარებია. ცხენებთ რა უყოთ ტაღთა, დაწვიტეს ღაგამთ ტარებია. ზოგთა სოქქეს ბაშტებს შეყვართ, მაგრად დაგვულოთ კარებია;

ზოგთა სოქქეს უკუდმ შეყვანით ზედ თავად შევსდეთ ქალეია,

გადვადეთ თუშეთასკენ, იქვე შევართთ ქმარებია!..»

ივ. ბუქურაული.

ინგილოთი ყოფა-ცხოვრება.

(ეთნოგრაფიული წერილი)
(დასარული)

ნიშნობა და ქორწილი.

ხალხში ჟივილ-ხივილი და დაუსრულებელი სიცილია, ხეზედ მიბმული ქირვეულობს, მაგრამ მეტი რა ჩარა აქვს, ჰგზავნის ვისმეს სახლში ხარკის მოსატანად. აი მოიტანეს კიდევაც ხარკი, გამოტანე-ბულები ჰყვირიან, „ააშენოს“ და ანთავისუფლებენ დაბმულს. მოტანილს ინდოულს ან ქათამს იქვე სწყვეტავენ კისერს და აძლევენ მოსახარშად. გამოტანებულები ახლა სხვა ნათესავებსა სტაცებენ ხელსა და ხალხში ხელახლივ ასტყდები ჟივილ-ხივილი და დაუსრულებელი სიცილ-ხითხითი. ასე ჩამოირიგებენ ყველა ნათესავებს გამოტანებულები და ხშირად ბლომა საჩუქრებსაც შეაგროვენ, რომელთა ნაწილსაც იქვე სჭამენ, ნაწილს კი შემდეგ იყოფენ და სახლებში მიაქვთ.

გათავებენ გამოტანებულები ხარკის მოკრეფას და ახლა მეფის მოვალეობაა გაუმასპინძლდეს მათ და დანარჩენ სტუმრებს ახლად მოხდილის, განსაკუთრებით ამ დღისათვის შენახულ, საუკეთესო ღვინით. მეფე სდგება სუფრიდან და გაეშართება ქვევრის მოსახდელად, თან მისდევენ გამოტანებულები და მეზურნეები. ქვევრს, რომ მიუახლოვდებიან, მეფეს მიაწოდებენ ბარს, მაგრამ დაჰკრავს თუ არა ერთ ბარის პირს, მაშინვე სხვები გამოართმევენ და მოჰხდიან მიწას. მეზურნე გაფაციკებით აღევენებს თვალყურს ქვევრის მოხდას და გამოჩნდება თუ არა სარქველი, მაშინვე ზედ შეხტება და ვიდრე მეფის მშობლები ან ნათესავები ერთ აბაზს მაინც არის არ აჩუქებენ, ფეხს არ მოაცლის. ღვინოს გრძელის ორშიმებით ხელდახელო ამოიღებენ და ყველას ეხლა ამ ღვინით უმასპინძლდებიან.

მხიარულება, ჭამა-სმა, შიპრობა საღამომდის გრძელდება და ვიდრე არ ჩამოხნულდება, აღზი არ დაიშლება. გამოტანებულები იყოფენ, თუ რამე გადარჩათ საჩუქრებიდან, მაქანკალს მეფიანთ ერთ მანეთს აძლევენ, მდადეს ორ მანეთს და ხურჯინს ხორაგეულობით სავსეს. მდადე შევჯდება ცხენზედ, მის კვალს მისდევენ დანარჩენნიც და როცა ყველანი გავლენ ჭისკრიდან, თოფს დასცლიან, იმის ნიშნად, რომ ქორწილი გათავდაო.

ზ. ელილი.

რედაქტ.-გამომცემელი: პეტ. სურგულაძე. განყოფ. „პროგრესის“ სტამბ. სასახ. ქ., თ.-აზნ. სახლი